İşçilerin Kütüphanesi: Türkiye'de Sendikalı İşçilerin Entelektüel Kaynakları (1946-1961)[*] [**]

Sinan YILDIRMAZ[***]

Öz: Bu çalışmada işçilerin Türkiye'de 1946 ve 1947 döneminde gerçekleştirilen sendikalaşma sürecinin ardından, 1952 yılından TÜRK-İŞ'in kurulmasıyla birlikte kurumsallaşması sonrasındaki kültürel oluşumu, işçilerin ve sendikacıların okudukları ve yayınladıkları kitap, dergi ve gazeteler üzerinden değerlendirilmektedir. Böylelikle Türkiye'de emek tarihi çalışmaları açısından çok fazla üzerinde durulmayan bir dönemde işçilerin entelektüel bilgi, algı ve bilinçlerinin nasıl şekillenmiş olabileceği sorgulanacaktır. Araştırma çoğunlukla Yıldırım Koç'un sendikacılarla yapmış olduğu görüşmeler ve *Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü*'nde [USTE] bulunan Kemal Sülker Arşivi'nden elde edilen belgelere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emek Tarihi, Kitap/Okuma Tarihi, Sendikal Örgütlenme, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem

The Library of the Workers: The Intellectual Life of the Working Class in Turkey (1946-1961)

Abstract: Within the extent of this paper, the cultural making of the working class, after the institutionalization of the labor in 1946-1947 unionization process and the foundation of Türk-Iş confederation in 1952, will be investigated through the analysis of the publications made by and for the unions and working class in general. In this way, how the intellectual knowledge, consciousness and social awareness of the workers were shaped will be questioned. The paper will mostly be based on the interviews made by Yıldırım Koç and documents found in the Kemal Sülker Archive of the *International Institute of Social History* [IISH].

Keywords: Labor History, History of Book/History of Reading, Labor Unions, post-Second World War period

[*] Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) YADOP 40416 no'lu "Türkiye'de İşçilerin Entelektüel Hayatı (1946-1961)" başlıklı proje tarafından desteklenmiştir. Araştırma ve yazım sürecinde bilgi, belge, sohbet ve dayanışması ile desteğini esirgemeyen çok sevgili Hakan Koçak'a ve *Çalışma ve Toplum* dergisinin anonim hakemlerine eleştirileri ve katkıları için teşekkür ederim.

[**] Makale Geliş Tarihi: 04.04.2018

[***] İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı Doktor Öğretim Üyesi.

Giriş

> "Tabii ben bu arada işçi hakları, sendikacılıkla ilgili bilgimi arttırmaya çalışıyordum. Hiç unutmuyorum, yedi buçuk lira param vardı. Karım "Bana çorap al" demişti. Ama ben o dönem çok revaçta olan, Ord. Prof. Ferit Hakkı Saymen'in iş kanunu ile ilgili kitabını bu yedi buçuk lirayı vererek satın aldım. Akşam tabi hanım benden çorap bekliyor, kitabı gördü "Nedir bu" diye sordu. Ben de, "Kuran-ı Kerim'den sonra gelen benim kitabım artık bu" dedim. Tabii kıyamet koptu." **Ziya Hepbir** (Koçak, 2014b: 25)

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin tarihine ilişkin çalışmalar son yıllarda giderek artmış olsa bile, dönemi anlamak açısından oldukça sınırlı bir analiz ve değerlendirme içermektedir. Bunun en temel sebebi savaş sonrası dönemde yaşanan ekonomik, siyasal ve kültürel dönüşümün çeşitli boyutlarının iki temel tartışma arasında sıkıştırılmış olmasıdır. İlk olarak tek partili bir siyasal rejimin hangi etkenler sonucunda çok partili bir yapıya dönüşmüş olduğu hala en temel tartışmalardan birini oluşturmaktadır. İkinci olarak dönemin sonunda gerçekleşecek olan 27 Mayıs darbesi, Demokrat Parti (DP) iktidarının öncesi ve sonrasında yaşanacak gelişmelerin bu darbe çerçevesinde değerlendirilmesi sonucunu vermiş, dönemin siyasal ve toplumsal gelişmelerinin her biri bu nihai sonucun oluşmasındaki katkıları açısından analiz edilmiştir. Başka bir yerde 'algı kırılması' (*perception rupture*) adını verdiğim bu teleolojik tarihsel anlatı (Yıldırmaz, 2017a: 119), dönemin gelişmelerini baştan belirlenmiş bir çerçevede ele almaya zorlamıştır. Benzeri bir tarihsel kırılma özellikle emek tarihi ve sendikal alanını gelişimini değerlendiren analizlerde de görülebilmektedir. Tek partili dönemin cılız sendikal ve sosyalist örgütlenmesinin ardından ortaya çıkacak olan 1946 sendikacılığı, devletin toplumsal alanda emek mücadelesinin sürekliliğini de sekteye uğratacak engellemesiyle karşılaşan kısa süreli bir deneyim olacaktır (Toprak, 1996). 1947 yılında devletin belirlemiş olduğu hukuksal çerçeve içerisinde kurulacak olan yeni sendikalar ve en sonunda 1952 yılında Türk-İş'in kurulması bu dönemde emek mücadelesinin temel bileşenlerini meydana getirecektir. Uluslararası alanda dönemin yeni hegemonik gücü Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) sendikal anlayışının bir uzantısı olarak değerlendirilen Türkiye'deki yeni sendikal örgütlenmeler sol tarih çalışmalarında da daha çok bu yönü ile ele alınmış ve sistem karşıtı özellikleri olmayan, 'uyumlaştırıcı' bir emek mücadelesi ekseninde tanımlanmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında yazılacak olan 1961 Anayasası ve devamında çıkarılacak olan 1963 Sendikalar Kanunu'na kadar emek mücadelesinin

hükümetin kontrolünde ve mücadeleci olmayan bir eksende geliştiği kabul edilmiştir. Neyse ki bu alana ilişkin yeni çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin sendikal anlayışını yeniden tanımlayarak bu yerleşik algıyı değiştirmeye başlamışlardır (Çelik, 2010; Özden, 2011; Koçak, 2014a).

Bu çalışmada 1947 Sendikacılığı sonrasında gelişecek olan sendikal alanda yer alan işçilerin, emek mücadelesi alanına ilişkin bilgilerinin kaynağı sorgulanacaktır. Özellikle sendikaların oluşum sürecinde, sendika öncülerinin örgütlenme ve emek mücadelesine ilişkin ne tür kitaplar okumuş oldukları analiz edilmeye çalışılacaktır. Dünyada sosyal tarih alanının bir alt disiplini olarak tanımlanan Kitap/Okuma Tarihi (*Book History-History of Reading*) yaklaşımından yola çıkarak oluşturulan bu çalışma, temelde 1946 sonrası yeniden kuruluşunu gerçekleştirecek olan sendikal alanın oluşumuna etkide bulunan entelektüel zemin hakkında bir çerçeve oluşturma niyetindedir. Böylelikle dönemin işçi sınıfının bilincine etki eden kültürel alanın farklı bir gözle yeniden tanımlanması amaçlanmaktadır.

İngiliz işçi sınıfının entelektüel tarihini yazan Jonathan Rose, bu alana ilişkin yararlanılabilecek kaynakları şöyle sıralamaktadır: işçiler tarafından yazılmış anılar ve günlükler, okul ve kütüphane kayıtları, gazetelere gönderilmiş okur mektupları ve otobiyografiler (2002: 1). Bunların büyük çoğunluğu Türkiye'de genel anlamda kayıt tutma alışkanlığının eksikliği ve bununla birlikte işçi sınıfının okuma-yazma düzeyi düşünüldüğünde ulaşılması pek mümkün olmayan kaynaklardır. Özellikle kendi üzerine düşünen ve yazan bir işçi sınıfının varlığı günümüzde bile çok sık rastlanabilecek bir olgu değildir. Bu yüzden işçi otobiyografileri ve günlükleri gibi neredeyse yok diyebileceğimiz değerli kaynaklar bu çalışmada kullanılamamıştır. Bu eksikliği giderebilecek temel bir çalışma ise en başta gelen kaynağı oluşturmuştur. Yıldırım Koç'un 1990'lı yıllarda, bu dönemde kurulan sendikaların ve Türk-İş'in önde gelen yöneticileriyle yapmış olduğu sözlü tarih görüşmeleri, sıradan işçilerin olmasa bile –en azından- öncü işçilerin entelektüel kaynaklarına dair oldukça önemli bilgiler içermektedir. Dönemin işçi sınıfı hareketinin bilgisini içeren en geniş ve derli toplu belgeleri bünyesinde bulunduran Kemal Sülker'in Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nde (IISH – *International Institute of Social History*) kullanıma sunulan arşivi bu konuda da oldukça ilginç bilgilere ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bunun yanında Sülker'in bu dönem işçi örgütlenmesine ve yayıncılığına yaptığı etki ilerleyen bölümlerde ayrıca değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu araştırma sürecinde kullanılan bir başka temel arşiv kaynağı ise yine Amsterdam'da bulunan Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (ICFTU) Türkiye ile ilişkili yazışmalarıdır.

Bu çalışmanın başlığında yapılan 'entelektüel kaynak' vurgusu en temelde bir araştırma evrenine işaret etmeyi amaçlamaktadır. Bir toplumsal sınıfın sosyo-politik varoluşuna etki eden bütün eğitsel ve düşünsel faaliyetleri tespit edebilmek ve onları bütünlüklü bir biçimde anlamlandırabilmek neredeyse imkânsızdır. Amaçlanan bu bütünsel algıyı oluşturabilecek bazı ipuçlarına işaret etmek ve bu

araştırma evrenine dönük yeni çalışmaları, biraz da kışkırtarak, teşvik etmektir. Şüphesiz ki entelektüel tarihin yöntemsel kaygıları geliştikçe bu alanın bütüncül bir fotoğrafını ortaya koymak daha da mümkün hale gelebilecektir. Burada yapılmaya çalışılan tam anlamıyla bu fotoğrafın küçük bir parçasını ortaya çıkartma çabasıdır. Benzer biçimde bir diğer kapsayıcı tanım ise 'işçiler' kavramında kendisini göstermektedir. İşçilerin bütününü kapsama iddiasındaki her çalışma, kendisinden sonra gelen daha mikro alana özgü çalışmalar tarafından geliştirilebilir veya yanlışlanabilir. Kadın, çocuk, azınlık, faaliyet alanı gibi farklı işçi sınıfı aidiyetleri üzerinden yapılabilecek benzer çalışmalar çok geliştirici ve farklı sonuçlar verebilir. Fakat her zaman olduğu gibi bu ayrımlara dayalı bir çalışmayı yapmadan önce, en azından inceleme konusu olarak seçilen dönem içerisindeki, işçilerin elde edilebilen bütünlüklü bir entelektüel haritasını çıkartmak bu makalenin ulaşmayı düşündüğü en temel sonuçtur. Bu çerçevede ulaşılabilen kaynaklar araştırmanın içeriğini büyük ölçüde belirlemiştir. En genel anlamda incelenen dönem içerisindeki 'bütün' işlerin entelektüel tarihini yazmak başlangıçta amaçlanmış olsa bile, bu bilgiye ulaşmanın zorluğu araştırma sırasında kendisini göstermiş ve bu dönemde yazılı belge niteliğinde daha çok dönemin sendikal faaliyetine dâhil olmuş olan işçilerin kaynaklarına ulaşılabilmiştir.

Bu çerçevede 1946 sonrası işçilerin sendikal bilincini oluşturan yayınların neler olduğu ve böylelikle bu dönem işçilerinin sendikal mücadeleyi öğrenme kaynaklarını değerlendirmek için öncelikle sendikaların kuruluş süreçlerine odaklanılacak ve tüzüklerin nasıl oluşturulduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Dönemin sendikal alana ilişkin hem sendikalar tarafından hem de genel yayıncılık alanında basılan kitaplar ve sonuç itibariyle dönem ortasında biçimlenen 'okuma listesi' tartışılacak ikinci faaliyet biçimini oluşturacaktır. Ardından sendikaların kendilerinin yayınlamaya çalıştığı gazeteler ve benzeri süreli yayınlar izlenerek bu okuma ve entelektüel sürecin izleri takip edilecektir. Kemal Sülker'in bu alana ilişkin katkılarının ayrı bir bölümde değerlendirilmesinin ardından, dönemin sonunda sendikal mücadelenin oluşumu ve gelişiminde bu yayınların nasıl bir etkide bulunduğu değerlendirilecektir.

Sendikaların Kuruluş Süreçleri ve Tüzüklerin Yazılması

1946 sendikacılığının yarattığı heyecan ve örgütlenme hızı, yönlendirici siyasi partilerin ve ilişkili sendikaların kapatılmasıyla sekteye uğrayacak ve sonuçta emek mücadelesi ve sendikal süreç ile ilişkili, bilgili bir kuşağın devlet tarafından ortadan kaldırılması sonucunu verecektir. Şüphesiz ki 1946 sendikacılığının bütün etkilerinin bir anda, bu türden bir devlet müdahalesi ile ortadan kaldırıldığı iddia edilemez. Fakat örgütlü ve öncü işçilerin süreçten uzaklaşması örgütlenme bilgi ve deneyiminin farklılaşmasına yol açacak, 1947 ile birlikte kurulacak sendikalar en temel anlamda örgütlenme bilgisine kendi çabalarıyla yeniden ulaşmak zorunda

kalacaklardır. 1946 sonrasında sendikacılığın 'komünizm işi', sendikacılık ile ilişkili işçilerin de 'komünist' olarak sıklıkla tanımlandığı bir dönemde, devlet ve iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bu örgütlenmeyi kendi kontrolünde bir içerikte yeniden başlatmaya çalışacaktır. Bu yüzden sendikal örgütlenmeye girişecek işçiler öncelikle kendilerini bu türden bir tanımlama dışına çıkaracak siyasal bağlantılar peşine düşmek kaygısı ile karşı karşıya kalacaklardır. Türk-İş'in daha sonra üçüncü genel başkanı olacak olan Naci Kurt bu dönemi şöyle açıklamaktadır: "1947'de sendikacıya 'komünist' denirdi. Sendikacı, sırtını bir yere dayamak zorundaydı. Ya CHP'ye, ya da DP'ye dayanmak gerekliydi"(Koç, 1999a: 103).[1] Bu yüzden bu dönemde iktidar yanlısı bile olsa sendikaların ve sendikacıların genel siyasi ortamın bir sonucu olarak genel kamuoyu tarafından kendilerini tanımlamak için sıklıkla başvurulan 'komünist' yaftasından kendilerini kurtarmaları gerekmekteydi. Dönem içerisinde sendikalar öncülüğünde düzenlenecek olan 'Komünizmi Tel'in Mitingleri'ni bu çerçeveden de değerlendirmek gerekmektedir. Sendikacıların çoğunluğunun anti-komünist bir fikre sahip olduğu bir gerçektir. Bu dönemde özellikle matbaa ve yapı işçileri arasında tanınan Fukara Tahir lakaplı Tahir Öztürk'ün[2] bireysel etkisi dışında, yer yer bazı eski örgütlü sosyalistlerin sendikalaşma süreci içerisinde yer aldıkları bilinse bile, doğrudan veya örgütlenmenin oluşumu sürecinde dolaylı olarak bu yönde bir etkide bulunamadıkları söylenebilir. Dönemin hâkim siyasal ortamı dikkate alındığında

[1] Yıldırım Koç'un eski sendikacılar ile yaptığı sözlü tarih görüşmelerinde bu husus oldukça sıklıkla dile getirilmektedir. Örneğin: Elazığ Yol-İş Sendikasının kurucusu Cengiz Eralp: "Cengiz Eralp yıllarca sivil polis tarafından izlenmiş. Bütün gün arkasında polis dolaşırmış. 'Sendikacılık komünistliktir' anlayışı yaygınmış. Emekli komiser Hulusi Bey'i sendikada büro elemanı olarak çalıştırmaya başladıktan sonra, Cengiz Eralp'in arkasındaki sivil polis kaybolmuş." (1999a: 26); Adana Sümerbank ve Milli Mensucat İşçileri Sendikası başkanı Fahri Akkaya, "O zamanlar ben DP'liydim. Hasan Özgüneş ise CHP'liydi. Ama aramızda siyasi kavga olmazdı. Millet hepimize 'komünist' derdi." (1999a: 33); Mersin Yol-İş Sendikası kurucusu Halit Mısırlıoğlu, "İlk dönemde kimse sendikaya üye olmadı. Sendikaya, 'komünist yuvası,' diyorlardı." (1999a: 47).

[2] Tahir Öztürk daha çok 1960'lı yıllarda daha etkin bir figür olmakla birlikte bu dönemde kuruluşlarını gerçekleştirecek olan sendikacılar Öztürk'ün etkisinden de bahsetmektedirler: Örneğin; Halit Mısırlıoğlu, Yol-İş Sendikası: "Fukara Tahir aşırı solcu bilinirdi. Çok eski sendikacıydı. Düz işçilikten gelmeydi. Önceleri Ulus'un merkezinde bir kahvesi vardı. Bu kahvede inşaat işçilerine yemek ve yatak verirdi. Fukara babasıydı. Kahvede sürekli fasulye kaynardı. İnşaat işkolu garibanların yeridir. Fukara Tahir garibanlara sahip çıkardı. 1946 yılında kurulup kapatılan sosyalist partilerden birinde görevi varmış. 1960'li yıllarda da Türkiye İşçi Partisi'ne girdi. 1950'li yıllarda Ulus'un merkezindeki kahve yıkılınca, Rüzgârlı Sokakta büyük bir kahve açtı." (Koç, 1999a: 47); İsmail Özkan, Basın-İş Sendikası: "Sendikanın bütün etkisi de, Ankara'da matbaacılık da, Ulus'ta Rüzgârlı Sokaktaydı. Rüzgârlı Sokak Ankara'da sendikacılığın doğuş yeri. O zamanki önemli sendikalardan biri olan Yapı İşçileri Sendikası'nın lokali oradaydı. Sendika başkanı Tahir Öztürk'ün veya Fukara Tahir'in lokali vardı. Matbaalar böyle bir çevredeydi." (Koç, 1999b: 66).

hem siyasal olarak takipte ve tutuklu bulunmaları hem de yeni sendikal sürece girdikleri zaman bunun o örgütlenmeyi baştan sıkıntılı bir hale sokacaklarını tahmin ettiklerinden bu kimliklerini gizlediklerini veya yalnızca verili sendikal alanda hukuksal çerçevesi belirlenmiş emek mücadelesini sürdürdüklerini söyleyebiliriz (bkz. Çelik, 2010).

İşçiler bu dönemde kendilerini siyaseten çoğunlukla DP'li olarak tanımlayacak hatta sendika yönetiminde yer alan çoğu işçi DP örgütlerine çeşitli düzeylerde üye de olacaklardır. 1947 sendikacılığını devlet merkezli bir biçimde örgütleme görevi almış olan eski CHP milletvekilleri Rebii Barkın ve Sabahattin Selek özellikle maden (Zonguldak), Paşabahçe ve Sümerbank işçileri gibi büyük işçi kütlelerinin bulunduğu alanlarda örgütlenmeyi yeni baştan kendilerine bağımlı bir biçimde sağlamaya çalışacaklardır.[3] Bu alanın örgütlenmesine dönük olarak da *Hürbilek* isminde bir yayın çıkarılacak, bu yayın daha sonra İstanbul İşçi Sendikaları Birliği yayını olarak hayatına devam edecek ve daha sonra da kapanacaktır (bkz. Celep, 2015). CHP her ne kadar bu dönemde aktif bir biçimde sendikal alanı belirlemeye çalışsa da, özellikle devletin bu baskısına karşı olan işçiler ve sendikacılar DP'ye yakın bir siyasi çizgide kendi sendikalarını oluşturacaklardır. Bu çerçevede denilebilir ki ilk başlardaki devlet merkezli sendikal siyasete karşı muhalefetin bir sonucu olarak da işçiler içerisinde yoğun bir biçimde DP'ye yakınlaşma gerçekleşecektir. Böylelikle işçiler de devletin temel iki 'meşru' siyasi çizgisinden birisine 'dayanarak' komünizm baskısından kurtulmuş bir alanda sendikal mücadeleyi örgütlemeye başlayabileceklerdir.[4]

[3] CHP'nin bu dönemdeki sendikal alana dönük siyasetinin detaylı bir analizi için bkz. (Makal, 2007: 213-365). Makal bu çalışmasının ilgili bölümünde özellikle Rebii Barkın'ın o dönemde kurulduğu söylenen CHP İşçi Bürosu'nun başkanı, Sabahattin Selek'in de yardımcısı olduğu yönündeki yaygın bilginin yanlışlığını ortaya koymaktadır (2007: 239-241).

[4] Halit Mısırlıoğlu sendikacılar arasında varolan yaygın DP destekçiliğini şöyle anlatmaktadır: "1950'li yıllarda işçilerin çoğu DP'liydi. Bunun haklı nedenleri vardı. DP, hafta tatilini ücretli hale getirdi. Genel tatillerde ücret hakkini tanıdı. İkramiye verdi. Yıllık ücretli izin hakkini getirdi. Sosyal sigorta haklarını genişletti. İşçi temsilcilerine teminat sağladı. İş Mahkemeleri Kanunu'nu uyguladı; işçi temsilcileri bu mahkemelerde hâkimlik yaptı. İş mahkemelerinin kararıyla işçi işe iade edilebiliyordu. Geçmişte yaşanan birçok sorun çözüldü. Fazla mesai ücretlerinin ödenmesi gibi sorunlar kalmadı. Sendikaların grev hakki yoktu, ama sendikacıların işyerinde ve Bölge Çalışma Müdürlüğü üzerinde önemli etkisi vardı. Hele sendikaların yöneticileri DP'liyse, itibarları ve etkileri daha da çoktu. İşçiler 1950 yılında kişiliklerine kavuştular. İşçiler DP'ye güvenerek işyerlerindeki baskılara karşı kafa tutmaya başladılar. CHP döneminde Bakanın kepicisi bile bakan gibiydi. DP döneminde ise işçinin ve sendikacının bakanla görüşmesi mümkün oldu. İletilen sorunlar takip edilir ve bu konuda başvurana bilgi verilirdi. DP'liler gönül almasını bilirlerdi, insanca muamele yaparlardı. DP'li bir bakan bir yere geldi mi, tüm cemiyetlerin yöneticileriyle toplantı yapar, onları dinlerdi. Bunlar ve benzeri davranışlar sendikacıların işçiler ve işveren gözündeki itibarini artırıyor, DP'ye de destek sağlıyordu. Bunlara ve çeşitli diğer nedenlere bağlı olarak işçiler ve sendikacılar arasında DP taraftarlığı yaygındı. Örneğin, Abdullah

Bütün bu şartların getirdiği en temel zorluk ise örgütlenmeyi neye göre, nasıl ve hangi biçimlerde gerçekleştirileceğinin bilinemezliğinin oluşturduğu boşluk karşısında yaşanacaktır. Bu çerçevede belki de bakılması gereken şey işçilerin biçimsel olarak örgütlenme bilgisini nasıl ve nereden edindiklerine dönük olmalıdır. Geçmişteki sendikal deneyimler ile olan kopuş aynı zamanda örgütlenmeye dönük bilgilerin de aktarılamamasından kaynaklı bir bilgisizliği doğuracak, dönemin ve sendikal alana ilişkin yasal düzenlemelerin farklılaşmasıyla birlikte bu alanın 'hukuksal' ve tabi ki örgütsel bilgisini yeni baştan edinmek ihtiyacı doğacaktır. Bu eksikliği ve kopuşu en temelde yeni sendikaların kuruluş sürecinde yazılması gerekli olan tüzüklerin nasıl yazıldığının hikâyelerinde görebilmekteyiz.

Yıldırım Koç 1990'lı yıllarda yaptığı sendikacılarla görüşmelerde, dönemin önde gelen sendikacılarına, sendikaların kuruluş sürecine ve doğrudan yasal kuruluşlarıyla ilişkili bilgilerine dair de sorular yönelmiştir. Bu görüşmelerde, kuruluş süreçlerinde sendikaların bu işi tam olarak nasıl yapacaklarına dönük olarak bilgisizliklerinin ve deneyimsizliklerinin ortak bir sonuç olduğu izlenebilmektedir. Ya bir bilene sormaya çalışmakta, ya da devletten veya çevrelerindeki 'sendika benzeri' yapılardan yasal çerçeveyi oluşturacak tüzükler elde etmektedirler.

İlk olarak devletin sendika kurdurma çabalarında şu örnekler sayılabilir: Hasan Türkay, Paşabahçe Cam İşçileri Sendikası'nın kuruluşunda açıkça fabrika müdürünün, işyerinde işveren vekili olarak işlev gören 20 kadar ustabaşını çağırarak sendika kurucusu ilan ettiğini anlatır (Koç, 1999a: 58). Benzer bir biçimde sendika kurma çabası içerisinde bulunan ve daha sonra Türk-İş Başkanı olacak olan İsmail İnan, CHP merkezi giderek Sebahattin Selek ile görüşür. Selek, İnan'a örnek bir nizamname verir ve bu örnek tüzükte bazı düzenlemeler yaparak Garsonlar Sendikası kuruluşu gerçekleştirilir (Koç, 1999a: 69). Daha sonra TOMİS başkanı olacak olan Muzaffer Daysal da, sıkı bir 'partili' olan babasıyla irtibata geçen Rebii Barkın'ın görevlendirmesiyle sendikayı kurduklarından bahsederek sürecin tam olarak nasıl olduğunu şöyle aktarır: "Parti, sendikaların tüzüklerini hazırlardı. Tüzükleri verirdik, imza ederlerdi. Vilayete gönderirdik. Vilayet onaylardı. İş ve İşçi Bulma Kurumu, sendikalara ahşap dolaplar, masa ve sandalyeler, kitaplıklar verirdi. Maarif Vekâleti de ipe sapa gelmez, sendikal hareketle ilgili olmayan klasik kitaplar, teknik resim kitapları verirdi; kitaplıklara koyardım bunları" (Koç, 1999a: 96-97). Hakan Koçak, Paşabahçe örneğinden yola çıkarak yaptığı karşılaştırmada tek-tip tüzüklerin sıklıkla görüldüğünü dile getirmektedir. Koçak'ın tespit ettiği gibi, "Bu tüzüğün, o dönem CHP girişimiyle kurulan sendikaların hepsi için aynı şekilde düzenlenmiş standart bir tüzük olduğu anlaşılmaktadır. Sabahattin Selek'in yönetimindeki *Hürbilek* gazetesinde 1948 yılında yayınlanan bazı sendikaların tüzüklerindeki üyeliğe kabul ve çıkarma maddelerinin Şişe-Cam Sendikası tüzüğüyle birebir aynı olduğu görülür." (2014: 181).

Baştürk İstanbul Zeytinburnu'nda DP Ocak Başkanı idi. Halil Tunç da 1958-59 yıllarında DP Gençlik Kolları'nda çalışıyordu. Halit Mısırlıoğlu da DP'liydi." (Koç, 1999a: 47-48).

Bu ilk sendikaların CHP tarafından doğrudan devletin kontrolünde kurulmasının amaçlandığı düşünüldüğünde, buna yönelik bir örgütlenme anlayışına sahip olan tanıdık işçiler ve bireyler üzerinden hareket edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu durum sendikal sürecin başında bile tepkiyle karşılanacak ve örgütlenme anlayışını özellikle CHP'ye karşı muhalefetin yükseldiği bir dönemde parti hegemonyasından kurtararak bağımsızlaştırma yolunda çabalara da rastlanacaktır. Örneğin Hasan Türkay Cam İşçileri Sendikası'nın fabrika yönetimine bağlı işçiler tarafından kurulmasının hemen ardından kendilerinin de karşı bir hareketlenme gerçekleştirmeye çalıştıklarını ve bunun için de kendilerini 'hukuksal' olarak geliştirmeye ve eğitmeye çalıştıklarından bahsetmektedir: "Sendikanın kurulduğunu duyunca 5 mümessil Cağaloğlu'ndan 5018'i alıp okuduk. Olağanüstü genel kurul maddesini öğrendik. 9-10 kişi imza toplamaya başladık. İstanbul Bölge Çalışma Müdürü Bedii Süngütay'a gittik. İmzaları verdik. Kongre istedik. Fabrika yönetiminin bütün direnmesine rağmen genel kurul yapıldı" (Koç, 1999a: 58). Bu durum ileride özellikle vurgulanacak olan, işçi örgütlenmesinin hukuksal alanına dair bir bilinçlenme sürecine dönük çabaların tipik bir örneği olarak görülmelidir. Diğer birçok örnekte olduğu gibi burada da devletin sendikal alana ilişkin çıkarmış olduğu çerçeve yasalar, iktidar partisi ve devletin örgütlenme anlayışına sahip olmayanlar açısından da bir örgütlenme bilincinin gelişmesi için kullanılacaktır.

Bunun dışında iki temel izleğin olduğundan bahsedilebilir. Birincisi, çevredeki hazır başka sendika ve benzeri kurumların yasal belgelerinden, tüzüklerinden yararlanarak yapılan düzenlemeler, diğeri ise 'otodidakt' olarak tanımlayabileceğimiz kendilerini örgütlenme bilgisi açısından eğiten ve buna yönelik çabalara girişen işçilerin varlığı ile şekillenen tüzükler olarak tanımlanabilir.

Yıldırım Koç'un görüşmelerinden edinilen bilgilerde, çoğu sendikacının daha önce varolan sendikaların tüzüklerini kendilerine uyarlayarak kuruluşlarını gerçekleştirdiklerini ısrarla söylediklerini görüyoruz.[5] Daha çok önceden kurulmuş

[5] Yıldırım Koç'un yapmış olduğu görüşmelerde sendikacıların bu konu hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir (Alıntıların hepsi Koç, 1999a): Adnan Gün, Samsun Yol-İş Sendikası eski genel başkanı, "Sendikanın kurulması aşamasında Tekel Sendikasının ve Demiryolu Sendikasının tüzüklerinden yararlanılmıştır." (s: 9); Cengiz Eralp, Elazığ Yol-İş Sendikası'nın kurucusu, "Sendika tüzüğü, Diyarbakır'dan alınan tüzük üzerinde değişiklik yapılarak hazırlanmış." (s: 25); Halil Tunç, 1960-1974 Türk-İş Genel Sekreteri, "Ankara Bira İşçileri Sendikası. Kimse sendikayı bilmiyordu. Demiryollarında Fahri Başkan'dan tüzüğü aldık." (s: 38); Halit Mısırlıoğlu, Mersin Yol-İş Sendikası kurucusu, "Bu dönemde Mersin'de Sakıp Bulutlu, Rıfat Benli ve TEKSİF'ten Zekeriya çeşitli işkollarında sendikacılık yapıyordu. Onlardan tüzük alındı." (s: 47); İsmet Kumsöken, Malatya Sümerbank Sendikası, "Tüzük, Adana veya Kayseri'den gelmiş olabilir. Fabrika Hukuk Müşaviri Bayram Özcan gerektiğinde yardımcı olurdu. Diğer sendikalardan destek aldık. Tekel'deki sendikada Tahsin Bey vardı. Ondan bilgi edinirdik." (s: 75); İsmet Uygun, Sivas Çimento İşçileri Sendikası başkanı, "Çimento Sanayii İşçileri Sendikası'nın tüzüğü, daha önce kurulmuş sendikaların tüzüklerinden yararlanılarak hazırlandı." (s: 77); Temel Malkoç, Trabzon Yol-İş, "Temel Malkoç, İstanbul'dan tanıdığı Seyfi Demirsoy'a bir mektup

sendikaların tüzüklerini kullandıklarını gibi, anonim şirketlerin, kooperatiflerin veya bu düzeyde çeşitli ortaklık temelinde örgütlenmiş iş alanlarına ilişkin düzenlemelerin de var olan metinlerini kullandıkları söylenmektedir (ICFTU, 1952a). Özellikle sendikalar geliştikçe kurdukları uluslararası sendikal bağlantılar da benzer unsurlara dikkat çekerek, Türkiye'deki sendikaların bu konularda yardım istediklerini ellerinde var olan yayınlarla birlikte özellikle tüzük, toplu sözleşme örnekleri benzeri belgeleri de göndermelerini talep ettiklerini dile getirmektedirler (ICFTU, Dosya No: 3088). Özellikle 1947 yılındaki hızlı kuruluş döneminin ardından biraz da olsa geç bir zamanda kurulan sendikalar önceden kurulmuş sendikaların tüzüklerinden faydalanmış gözüküyor. Devletin onayını almış ve sorunsuz bir biçimde faaliyete geçebilmiş sendikalar da birbirine bu anlamda bilgi aktarımında bulunarak diğerlerinin bu yöndeki hukuki yapılanmayı tamamlamalarını sağlamıştır. Sonuç itibariyle hukuki bir dayanışma biçimi olarak görülen sendikalar, devletin çoğunlukla birbirinin tekrarı olan hukuksal çerçevesinin öğrenilmesiyle kurulacaktır. Böylece bu aşamayı geçerek işleyen bir sendikaya kavuşmak konusunda birbirini tekrar eden ama devlet tarafından onaylanmış tüzüklerin oluşumu yeterli görülmüş gözüküyor. Genel olarak devletin yazdığı sendikal alana ilişkin hukuksal işleyiş metinlerinin kopyalanmasıyla sendika tüzüklerinin birbirinin tekrarı bir biçime dönüşmüş olduğunu söylemek mümkündür.

Bu süreci değerlendirmek açısından çok önemli olduğunu söyleyebileceğimiz son olgu ise, bu metinlerin biçimsel yazılış süreçleri dışında, metinlere içkin olan hukuksal bilginin nasıl benimsendiği ve öğrenildiğine ilişkindir. Yapılan yorumlar bize bu dönemdeki sendikacıların çoğunluğunun 'otodidakt' olarak tanımlanabilecek, kendi kendini eğiten nitelikte olduğunu göstermektedir. Çoğu sendikayı ve sendikacılığı kendi çabalarıyla araştırdıklarından ve hatta çoğunlukla 'hukuksal metinleri' satın alarak bu metinlerin çoğaltılmasıyla ve kendi başlarına oturup inceleyerek sendikal hakları öğrendiğinden bahsetmektedir. Aşağıda, yine Yıldırım Koç'un yapmış olduğu görüşmelerden yola çıkarak, bu dönemdeki sendikal bilgi edinim süreçlerine dair bir gruplandırma yapılmıştır.

Dönemin sendikacıları kendi sendikal bilgi eksikliklerini şu şekilde belirtmektedirler:

> Orhan Erçelik, Tes-İş: "Sendikanın kuruluş sürecinde kimseden yardım gelmedi. Tüm çalışmaları kendi başımıza yaptık. O tarihlerde kimse birbirini dosdoğru tanımazdı. TÜRK-İŞ kurulalı 10 yıl olmuştu, ama bu tür çalışmalara fazla bir yardımı yoktu. Mantıkla hareket ederek, karşımıza çıkan meseleleri el yordamıyla çözmeye çalışırdık." (Koç, 1999a: 112).

yazarak, sendikacılıkla ilgili bilgi istedi. Seyfi Demirsoy tüzük ve gerekli bilgileri gönderdi." (s: 158); Vahap Şenol, Elazığ Maden-İş yöneticisi, "Sendikanın tüzüğünün hazırlanması bir sorun olmuş. Zonguldak Maden İşçileri Sendikası ile bağlantı kurulmuş. Ömer Karahasan'dan tüzük ve destek sağlanmış." (s: 167).

Osman Gül, Konya Yol-İş Sendikası: "Sendikalaşmada başı çekenlerin tümü, atelye ve ambarda çalışan vasıflı işçilerdi. Kurucuların çoğu lise veya sanat okulu mezunuydu. Ancak aralarında sendikacılığı bilen kimse yoktu." (Koç, 1999a: 116).

Temel Malkoç, Trabzon Yol-İş: "Kurucuların hepsi vasıflı işçilerdi, atelye ustasıydılar. Ancak aralarında sendikacılığı bilen yoktu." (Koç, 1999a: 158).

Çevredeki bilinen ve tanıdık bazı muhtemel eski sosyalist veya sendikacılardan destek gördüğünü söyleyenler de bulunmaktadır:

Halit Mısırlıoğlu, Mersin Yol-İş Sendikası: "1949 yılında Yahya isminde bir gazetecinin oğlu olan Ramazan, H. Mısırlıoğlu'na 'İş Uyuşmazlıkları ve Tahkim Nizamnamesi' isimli bir kitap verdi ve okumasını istedi. Bu gazetecinin diğer oğlu (Seyfettin) İskenderun'da Tahmil Tahliye Sendikası'nda başkandı. Profesyonel sendikacıydı. Seyfettin de Halit Mısırlıoğlu'na 3008 sayılı İş Kanunu'nu verdi." (Koç, 1999a: 45).

Kaya Özdemir, Türk-İş eski genel eğitim sekreteri: "Top Fabrikasında Ahmet Usta, Çelik Fabrikasında Ali Amca, Tüfek Fabrikasında Arif Hoca vardı. Bunlar eski sendikacılardı, İkinci Meşrutiyet dönemini sendikacılarıydı bunlar." (Koç, 1999a: 85).

Vahap Güvenç, Teksif: "V. Güvenç'in sendikacılıkla ilgilenmesinde, küçük bir tuhafiye dükkânı sahibi olan Ömer Parlak isimli arkadaşının etkisi oldu. Ondan bazı yayınlar aldı. Okuduklarından etkilendi." (Koç, 1999a: 162).

Fakat çoğunlukla anlatılan hikâye, sendikacılığı kendi kendilerine öğrendikleri üzerine olacaktır:

Osman Taş, Kayseri Yol-İş: "Osman Taş'a sendikacılığı öğreten kimse olmadı. Mümessil işçi seçildikten sonra bir İş Kanunu satın aldı. Kendisi okudu ve öğrendi." (Koç, 1999a: 118).

Sadık Şide, Eskişehir Şeker Sanayi İşçileri Sendikası: "Sendika kurulurken kurucu olacak işçiler kanunu (5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun) incelemişler. Bir hukukçu da yardımcı olmuş. İstanbul'dan bir sendikanın tüzüğünü bulmuşlar; ama kendi yaptıkları tüzüğü pek beğenmemişler. 'Reddedilmesin yeter,' diye düşünmüşler." (Koç, 1999a: 135).

Ali Rıza Özdemir, Tarım-İş Sendikası: "Arkadaşlarla toplantılar yaptık. 'Hakkimizin hukukumuzun peşinde koşalım,' derdik. Temsilcilik nedir, onu araştırdık." (Koç, 1999b: 12).

Burhan Cahit Taşkın, Aydın Tekstil Fabrikası İşçileri Sendikası: "Ben sendikacılığı daha evvel kahvede çalışırken biraz araştırmıştım. Çok okurdum. Sendikacılığa merak sardım. Sendika kurmaya karar verdim.

> Aydin bölge çalışma müdürüne başvurdum. 'Paranız mı var ki sendika kuracaksınız,' dedi. Ben de, 'paramız yok, ama zaten para kazanalım diye sendika kuruyoruz,' dedim." (Koç, 1999b: 26).
>
> Emin Kaya, Mersin Yol-İş: "Bu yıllarda kimse bize İş Kanununu veya Sendikalar Kanununu öğretmedi. Ortaya bir sorun çıkınca kanunu okuyup kendimiz öğrenmeye ve sorunu çözmeye çalışıyorduk. Özellikle de işçilerin kanundan doğan haklarının verilmesi için şantiye şefleriyle görüşüyor, bu sorunların bir bölümünün çözümlenmesini sağlıyorduk. Böylece işçinin bizlere olan güveni sağlandı ve artırıldı."(Koç, 1999b: 42).
>
> Metin Önem, İzmir Demiryol-İş Sendikası: "Bana sendikacılığı öğreten kimse olmadı. Kendi kendime öğrendim, yapa yapa öğrendim. İşçi mümessilliğim döneminde iki sefer beni işten çıkardılar. O zaman iki veya üç aylık mukavele yapardık. Mukavele sona erdi. Yenilenmedi. Ben, işçi mümessili olduğum için işten çıkarıldığımı ileri sürerek bölge çalışma müdürlüğü aracılığıyla il hakem kuruluna başvurdum. İş mahkemesi kanalıyla iki sefer işbaşı yaptım. Bunlar bana bu işleri öğretti. Cemiyetler Kanununu öğrendim." (Koç, 1999b: 113).
>
> Recai Emre, Ankara Yol-İş: "Sanat enstitüsünde okurken bize hukuk dersi de veriyorlardı. Ders çok dar kapsamlıydı. Yaşlı bir avukat dersimize giriyordu. Bir gün beni tahtaya kaldırdı. 'Grev nedir, sendika nedir?' diye sordu. Çalışmamıştım. Aldırmıyordum da. Hiçbir soruyu bilemedim. Öğretmen, 'sana not vermiyorum, yarın işçi olacaksın, belki sendikacı olacaksın, bunları öğrenmen lazım,' dedi. Sonra kitabi ezberledim. Bir daha kaldırdığında da iyi not aldım. Ancak aklımda sendikacılık gibi bir şey yoktu." (Koç, 1999b: 137).

Bütün bu anlatılarda görülen en önemli unsur, işçilerin sendikacılık meselesini kendi çabalarıyla öğrenmelerinin dışında, işin özellikle hukuksal kısmına dönük bir ilgi ve öğrenme çabası içerisine girmiş olmalarıdır. İlerleyen bölümlerde sendikalarda, işçiler tarafından okunan kitaplar konusunda da söyleneceği gibi iş ve sendika hukuku özellikle bu 'öncü işçilerin' üzerine titizlikle eğildikleri ve önem verdikleri mesele olacaktır. Olayın siyasal ve ekonomik boyutu dışında bu dönemde sendikacılığın en temelde bir hukuk mücadelesi veya hukuksal çerçevede tanımlanmış bir hak savunusu olarak görüldüğü ve öyle tanımlandığını söyleyebiliriz. Bu tanım, hem devletin çizmiş olduğu sınırların bu hukuksal alanla daraltılmış olmasından hem de dönemin politik ikliminden kaynaklanmaktadır. Son bölümde daha detaylı analiz edilecek olmasına rağmen denilebilir ki, bu dönemde işçiler devlet ve işveren ile yaşadığı çatışmaları hukuksal bir zemin üzerinden geliştireceği bir mücadele biçimine dönüştüreceklerdir. Böylelikle sonraki dönemlere işçi sınıfı hareketi ve sendikal haklar konusunda oldukça bilinçli bir örgütlenme anlayışı devredilebilecektir.

İşçilerin Kütüphanesi: Kitaplar, Okuma Alışkanlıkları ve Sendikal Bilginin Oluşumu

Tüzüklerin hazırlanarak sendikaların hukuksal olarak kurulmasının ardından özellikle sendikal mücadelenin yürütülmesi için temel ve sendikal haklar düzeyinde bir bilgilenme ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Sendikacılar temelde bu alanda kendilerini geliştirerek davalar yoluyla hak savunusunu gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Yine verili hukuksal alan dışına çıkmayan ve hukuksal hakları öğrendikçe bu alanı genişletmeye çalışan bir mücadele biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Burada temel olarak 'hukuk devleti' ya da 'hukukun üstünlüğü' ilkesinin, aynı 'devlet'in kendisi gibi, toplumsal mücadeleler ile genişleyebilen veya daralabilen bir içeriğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle bu dönemde işçilerin 'kendi kendilerine öğrenme' yöntemiyle bu hakları kullanma biçimlerini geliştirmeye ve devletin belirlemiş olduğu hukuksal alanı genişletmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Siyaset alanının sendikal mücadele dışına ideolojik ve söylemsel düzeyde itilmeye çalışıldığı bir dönemde, sendikacılar ellerinde var olan yasal çerçeveyi kendileri lehine kullanabilmenin yollarını bu öğrenme süreci içerisinde geliştireceklerdir. Bu yüzden, işçiler tarafından dönemin en çok okunan kitaplarının bu öğrenme sürecini geliştirecek hukuksal metinlerden oluşması bütünüyle rastlantısal görülmemelidir.

Bu dönemde işçilerin kütüphanesini oluşturan kaynaklar en temelde üç ana koldan ilerlemektedir. İlk olarak devletin ve özel matbaaların yayınlamış oldukları iş hukukuna ilişkin teorik ve uygulama metinleri; ikinci olarak uluslararası sendikal işbirliği sonucu özellikle ABD merkezli sendikaların metinleri ve son olarak da Sosyal Siyaset Enstitüsü (İçtimaiyat Enstitüsü) hocaları tarafından çıkarılan yayınlar sayılabilir. Elbette bütün bunların dışında, bu kaynaklara paralel olarak, sendikaların kendilerinin oluşturmaya çalıştıkları yayınları da değerlendirmek gerekmektedir.

Sendikacıların bu dönemde okuma alışkanlıklarına yönelik olarak temelde çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu dönemi değerlendirmemize yarayabilecek yine başta gelen kaynak Yıldırım Koç'un yapmış olduğu görüşmelerdir. Bu görüşmelerde bazı sendikacıların sendikacılığa girişmeden önce nasıl bir okuma pratiği izledikleri ve kendilerini geliştirme konusunda hangi kitapları okudukları hakkında bazı ipuçları bulabilmek mümkündür. Örneğin daha sonra Türk-İş Genel Sekreterliği de yapacak olan Halil Tunç sendikacılık öncesi alışkanlığını şöyle anlatmaktadır: "Bir süre Hacıbektaş'ta işçilik yaptım. Amelelik yaptım. Daha sonra Ankara'ya geldim. İlk olarak CHP'nin Halkevleri bürosunda çalıştım. Halkodalarına kitap gönderilirdi. Bu kitapların sevkini yapardım. Gönderdiğimiz kitaplardan da birer tane bana verirlerdi. Okuma zevkini Halkevleri bürosunda çalıştığım dönem kazandım. Ondan sonra da devam etti."(Koç, 1999a: 37). Türk-İş eğitim sekreterliği de yapacak olan Kaya Özdemir de sendikacılık öncesi kaynaklarına değinerek çok farklı yönden bir okuma pratiği gerçekleştirdiğini söylemektedir: "Yasak kitap okuma alışkanlığı bende fabrikada başladı. Ustam Burhan Süral, Andre Gide'in kitaplarını getirirdi. Marks'ın Kapital'ini yıllar önce ilk defa fabrikada

gördüm. Kitabın dışı başka bir biçimde kaplanmıştı. Bir arkadaş bana verdi, ben de okudum. Hitler'in Kavgam'ını da okudum. Santral bir defa çalışmaya başlarsa, ani arızalar makineyi kendiliğinden devre dışı bırakırdı. O nedenle zaman olurdu kitap okumak için." (Koç, 1999a: 85). Yine bir başka sendikacı Türk Harb-İş'ten İlhami Açıksöz, otodidakt bir işçinin tipik örneği olarak gösterilebilecek bir okuma alışkanlığına sahip olduğunu belirtmektedir: "Kayseri'deyken maaşımın yarısını lokantaya verirsem, yarısını da kitaba ve gazeteye verirdim. Evimde kitap doluydu. O zaman üç dört gazete çıkardı. Hepsini alırdım. Mütemadiyen öğrenmeye ve yazmaya meraklıydım." (Koç, 1999a: 58).

Yine de çoğu işçinin bu türden bir okuma alışkanlığına sahip olmadığını söylemek gerekiyor. Özellikle okur-yazarlık oranının tüm ülkede olduğu gibi işçilerin de arasında oldukça düşük seviyede seyrettiği bir gerçektir. Kemal Sülker bu dönemde yazdığı bir makalesinde işçi temsilciliği seçimleri sırasında işçilerin çoğunun oy pusulalarını doldurmaya yetecek düzeyde dahi okuma-yazma bilmediklerini söyleyerek, genel olarak yüzde 20 düzeyinde bulunan okur-yazarlık oranının işçiler arasında yüzde 10'a kadar düştüğünden bahsetmektedir (Sülker, 22/7/1951).[6] Bu durum işçilerin kendi okuma pratikleri hakkında bize oldukça az kaynak kalmasına yol açtığı gibi, kendi üzerine düşünen ve düşündüğünü yazıya döken bir işçi birikimini de doğurmamıştır. O yüzden en temelde işçilerin kendilerine yarayan bilgiyi edinmek üzere okuduklarını veya bu tür bilgiye yöneldiğini düşünebiliriz. Yaygın anlamda popüler, kolay okunan yayınların da işçiler arasında yaygın bir etkisi olduğunu bilmekle birlikte buna ilişkin çok fazlaca bir bilgimiz bulunmuyor. Yine de bu konuda Kemal Sülker'in *Gece Postası*'nda işçi ve sendika konularında yayınlanan kitaplar dışında halkın daha çok okuduğu kitaplara da değindiği bir makalesinden bilgi edinebiliyoruz. Sülker yazısında 1951 tarihi itibariyle en çok okunan ve beğenilen kitapları şöyle sıralamaktadır: "Vatandaşlar, işçi olsun, memur olsun, öğrenci olsun 'Ekmek Kavgası', 'Lüzumsuz Adam', 'Baba Evi', 'Sokak Kızı', 'Kira Kiralina', 'İnci', 'Can Pazarı' gibi eserleri okuyor, seviyor. Orhan Veli merhumun 'Bütün şiirleri' ile 'Halk şiiri antolojisi'ni 'Türk yenilik şiiri' ve 'Yeni Türk Şiiri' antolojilerini beğeniyor."(Sülker, 18/3/1951). Yine dönemin sonunda Sülker'in çıkarttığı *Türkiye Birlik Gazetesi*'nin ilk sayılarının yayınlanmasının ardından, daha sonra DİSK yöneticisi olacak olan Hüseyin Akduman'ın görüşlerini ilettiği mektubuna bakıldığında, gündelik işçi ve sendika konuları dışında resimli romanlar ve sosyal içerikli roman tefrikalarına da yer verilmesini istediği görülmektedir (KSA, Dosya No: 128). Dönemin başında yayınlanmış olan *Hürbilek* gazetesinin sayılarına göz atıldığında Akduman'ın bahsettiği türden edebiyat tefrikalarının yer aldığı görülmektedir. *Hürbilek*'te yayınlandığını görebildiğimiz tefrikalar şöyledir: Mustafa Mefhar imzalı, *Hürbilek* için yazılmış Milli Mücadele dönemini konu edinen "edebi roman" *Düşman Kızı*,

[6] Aslında temel istatistik bilgilerine göre 1950 senesinde okuryazarlık oranı %32,5 olarak belirlenmiştir. (TUİK, 2010: 21).

Niyazi Ahmet Banoğlu'nun *Sivastapol Fedaileri* ile Sherlock Holmes'un *Baskervilin Köpeği*. Bunun dışında gazetede yayınlanacağı ilan edilmiş fakat kapanması sebebiyle yayınlanamamış olan *Türk Arslanları* isimli bir "pehlivan tefrikası", *Bir Rus İşçisinin Günlük Hayatı* başlıklı Sovyetler Birliği'nden kaçtığı söylenen bir işçinin ağzından Rus işçisinin durumunun anlatıldığı anti-komünist bir tefrika ve Muzaffer Daysal'ın gerçekleştireceği Zonguldak maden işçileriyle yapılmış röportajları içeren *Kara Elmas Diyarından* başlıklı seri yazıların da hazırlanmış olduğunu görebilmekteyiz. Böylece işçilerin okumak için yalnızca sendikal alana ilişkin değil daha geniş ve popüler konularla da ilgilendiğini söylemek mümkündür. Yine de bazı sendikaların kendi imkânları elverdiği ölçüde sendika bürolarında işçilerin kullanımına açık kütüphaneler oluşturmaya çabaladıklarını da görebilmekteyiz.[7] Özellikle daha önceden bu yönde okuma ve kitap alışkanlığı olan sendikacıların bu işe daha yatkın oldukları da söylenebilir.[8]

Bu dönemde işçilerin kütüphanesini oluşturan kaynakların ilki olarak tanımlayabileceğimiz, yayın piyasasında devletten ve sendikalardan bağımsız yayınevlerinin ürettikleri kitapların toplamına bakmak gerekmektedir (bkz. Ek1-A). Bu listelerde de görülebileceği gibi kitapların çok büyük bir bölümü İş Hukuku, işçi, işveren ve sendikalar arasındaki hukuksal ilişkiler, iş davalarının teknik detayları ve nihayetinde grev hakkı ve ilişkili meseleleri inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır. Makalenin başında Ziya Hepbir'den yapılan alıntıda da vurgulandığı gibi, yasal çerçeveyi tanımlayan ve işçilerin haklarını bu yasal çerçeve içerisinde savunmaya

[7] İstanbul Ekmek ve Simit Sanayi İşçileri Sendikası Faaliyet Raporu 18.9.1956—25.9.1958 Çalışma Devresi:
"Sendikamızda bir kütüphane vücude getirilmiş ve iş hayatında lüzumlu bilgileri ihtiva eden ve umumi bilgilerle seminer notları üyelerimizin istifadesine arz edilmiştir. Bu husus tamimen üyelerimize duyulurmuştur." (KSA, Dosya No: 367). Dönemin aktif sendika federasyonlarından olan TEKSİF de 1953 senesi itibariyle kendi bünyesinde bir kütüphane oluşturmaya çalıştığından bahsetmektedir: "Federasyon Bakanlıklara, Üniversitelere ve muhtelif özel kitabevlerine birer yazı göndererek, yayınlarından Federasyona bağıştı bulunmalarını rica etmiştir. Bu müracaatlara muhtelif teşekküller müsbet cevap vermiş ve derhal kendi yayınlarından göndermişlerdir. Böylece işçilerin içtimai seviyelerinin ve kültürlerinin inkişafını sağlıyacak iptidai şartlar kısmen olsun yaratılmıştır." Raporda bu yolla toplam 16 kurum ve yayınevinden 500 kadar kitabın toplanabildiğinden bahsedilmektedir (TEKSİF, 1953: 21).

[8] Burhan Cahit Taşkın, Aydın Tekstil Fabrikası İşçileri Sendikası: "Sendikayı kurduktan sonra ayda 2,5 lira aidat topluyorduk. Makbuz bastırmıştık. Tuvaletlerde, yemekhanelerde, kahvelerde elden aidat toplamak için koştururduk. Demokrat Parti'nin kapatılmasından sonra hazinenin el koyduğu bir ocak binası vardı. O parayla onu satın aldım. Bir kitaplık kurdum. Kampanyayla kitap topladım. Okuma salonu yaptım. Milli Kütüphane'den yardım istedim. Ödünç verme sistemine ilişkin belgeler gönderdiler." (Koç, 1999b: 26); İlhami Açıkgöz, Türk Harb-İş: "İlk işim, bir kütüphane kurmak oldu. Karşıyaka'nın bir haritasını buldum. Bütün evleri işaretlettim. Apartmanları tespit ettim. Güzel de bir kitaplık kurdum." (Koç, 1999b: 60).

çalışan sendikacıların kendi alanlarına ilişkin ilk olarak bu hukuk kitaplarına yöneldikleri söylenebilir. Sendikaların tüzüklerinin yazım aşamalarında da görülebileceği gibi, kendi kendine öğrenen işçiler ve sendikacılar da ilk olarak bu hakların ne olduğu ve nasıl kullanılabileceğine ilişkin bir bilgi edinmeye çabalamışlardır. O yüzden en çok yayının bu alanda bulunduğunu ve bu kitapların, özellikle de Ferit Hakkı Saymen gibi konunun en uzman kişilerinden biri olanların kitaplarının, bu dönem içerisinde çok sayıda baskı yapabildiği anlaşılmaktadır.

Devletin Çalışma Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) üzerinden yayınladığı kitaplara baktığımızda çok daha sınırlı bir kaynakçayla karşı karşıya kalmaktayız (bkz. Ek1-B). Temel birkaç metin dışında devletin bu alana ilişkin bir bilgiyi çok da sağlamadığı söylenebilir. Dönemin Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen bile, 1954 yılında yayınlanan Orhan Başarı'nın İş Hukuku'na ilişkin kitaplarının başına bir önsöz yazarak, kitapları bu alanda çalışan bütün kesimlere önermektedir. Erkmen'in önsözünü yazdığı kitapları tanıttığı makalesinde Kemal Sülker, çalışma yaşamının hukuksal ve biçimsel çerçevesine ilişkin bu yöndeki yayın eksikliğini şöyle değerlendirmektedir:

> Sendikacılık da iş hukuku da memleketimizde yeni yeni kökleşmekte ve derinleşmektedir: Belki bunun tesiri ile olacak, bu sahadaki yayınlar pek mahdut, hatta meslek ve hukuk dergilerinde çıkan bazı etüdler hariç bir ev kütüphanesinin bir küçük rafını dolduracak kadar eser bulmak güçtür. Bu sahada çalışanlar yok mudur? Profesör Orhan Tuna, Ferit Hakkı Saymen, Ekmel Zadil, Cahit Talas gibi ilim adamları bir hayli gayret sarfetmektedir. Ancak yayınlanan eserler ihtiyacı karşılayacak sayıda değildir. İş davaları ile uğraşan avukatlar vardır. Tatbikatla alakalı izahlı kitapları yoktur. Ancak memnunlukla kaydetmek isterim ki İşçi Sigortaları Kurumu İstanbul Şubesi avukatı Orhan Başarı kitap yayınlamakta diğer meslektaşlarına rehberlik etmektedir. Yayınlanan dört kitapta da Çalışma Vekili Dr. Hayrettin Erkmen'in bir ön sözü yayınlanmaktadır. (Sülker, 20/3/1955).

Sülker'in de adlarından bahsettiği Orhan Tuna, Ferit Hakkı Saymen, Ekmel Zadil, Sabahattin Zaim ve Cahit Talas'ın çalışmaları, devlet ve sendikacılar düzeyinde dönemin hukuksal ve sosyolojik zeminini etkileyen çalışmaların yazarları olarak görülebilir. Böylece aslında bu alanın, son bölümde incelenecek olan ve yukarıda isimleri sayılan kişilerin aktif üyeleri olduğu, Sosyal Siyaset Kürsüsü çalışanlarının hegemonyasında şekillenen bir kapsamı olduğu ileri sürülebilir.

Sendikaların yayınladıkları kitaplara baktığımız zaman ise çok daha sınırlı bir yayın toplamı ile karşılaşıyoruz (bkz. Ek1-C). Sendikalar bu dönemde kendi rapor ve tüzükleri dışında başkaca bir yayın yapmış sayılmazlar. Bu rapor ve tüzüklerin de birçoğunun matbu olmayan, teksir yoluyla çoğaltılmış yayınlar olduğu düşünüldüğünde basılı olarak neredeyse hiç kitap yayını gerçekleştiremediklerini bile söylemek mümkün. Bu dönemde yayım sürecinde uluslararası destek alınan iki temel kitap dışında sendika yayını olarak görebildiğimiz bir kitap bulunmamaktadır.

Sendikalar bu dönemde daha çok süreli yayıncılık faaliyetleriyle ilgilenmiş, kitap konusunda daha çok piyasada yer alan hukuksal metinleri kullanmışlardır.

Bir konfederasyon olarak Türk-İş, kuruluşundan 1962'ye kadar, kendi yayınladığı bibliyografyaya göre (Türk-İş, 2013), toplam 15 yayın çıkartmıştır (bkz. Ek 1-D). Bunlardan 11 tanesi genel kurul ve komisyon raporlarıdır ve genelde matbaa ile değil teksir olarak çoğaltılmış biçimde yayınlanmıştır. Geri kalanlardan biri 1960 darbesi sonrasında hazırlanacak yeni Sendikalar Kanunu için hazırlamış olduğu Kanun Tasarısı, bir diğeri 1960 tarihli asıl olarak Konfederasyon Anatüzük'ün içerildiği Ders Notu, geri kalan iki adedi ise ICFTU'nun ne olduğu konusunda bilgilendirme kitabıdır. Bütün bu yayınlar içerisinde aslında yalnızca ICFTU hakkında yayınlananlar kitap formatındadır. Temel olarak iç eğitim ve yayıncılık üzerinden sendikal bilginin geliştirilebilmesine dönük olarak konfederasyonun merkezi bir çaba içerisinde girmeyip bu tür girişimleri sendikaların ve federasyonların inisiyatifine bıraktığı söylenebilir. Bu yüzden yayıncılık anlamında tam bir karışıklık, düzensizlik ve merkezî olma talep ve çağrılarına karşın, merkezî olmaya dönük bir faaliyetin örülemediği, yapılmaya çalışılanların ise büyük oranda sendikal rekabetin sonucunda yok olduğu bir dönemden bahsedebiliyoruz. Sonuç itibariyle Türk-İş'in kısa süreli merkezi olarak yayınlamaya çalıştığı *Haber Bülteni* dışında aslında bu dönemde köklü bir yayın faaliyeti içerisine girmediği söylenebilir.

Sendikaların kuruluşu sonrasında sendikal bilginin oluşumundaki diğer bir önemli kaynak ise uluslararası sendikal kuruluşlardır. Türkiye'de yaygın olarak iktidar tarafından pek desteklenmeyen ve işçiler ile halk tarafından genelde 'komünist' olarak nitelendirilen sendikalar ve işçiler, bu alandaki örgütsel ve kültürel gelişimi sağlamak üzere komünizmle aktif bir mücadele içerisinde kendilerini biçimlendiren ABD ve Avrupa merkezli anti-sosyalist sendikal hareket ile işbirliği arayışına girişeceklerdir. Özellikle ICFTU üzerinden yaptıkları bu girişimler sonucunda, bu merkezler ile Türkiye'deki sendikalar arasındaki yazışmalarda en çok bahsi geçen mesele, Türkiye'deki sendikaların yayın ve benzeri malzemeyi talep etmeleri üzerinedir. Özellikle de 1951-52 yıllarındaki Türk-İş'in kuruluş sürecinde ICFTU ile olan yazışmalarda bu konulara sıklıkla rastlamak mümkündür. Türkiye'deki sendikalar temel eğitim ve bilgi yayınlarını talep etmektedirler. Örneğin 27 Nisan 1951 tarihli ICFTU yönetiminin iç yazışmasında ekli listede yer alan isimlere özellikle sendika kuruluşu, muhasebe ve hesap işleri, toplu pazarlık prosedürleri gibi temel konular hakkındaki belgelerin gönderilmesi istenmektedir (ICFTU, Dosya No: 3088).[9]

Yine bu tür sendikalar arası yazışmalar dışında, uluslararası sendikal merkezlerle yazışmaları gerçekleştiren yabancı dil bilen kişilerin doğrudan yayın

[9] Bu yazışmalara göre belgelerin gönderilmesi istenilen kişiler şunlardır: Mehmet İnhanlı (İstanbul Elektrik ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası), İsmail Aras (Türkiye Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçi Sendikaları Federasyonu Başkan Vekili), Şaban Yıldız (Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası), Ali Rauf Akan (Gece Postası gazetesi yazarlarından).

taleplerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 9 Mayıs 1952 tarihli Herman Patteet'nin Jay Krane'e yazdığı mektupta *Hürbilek* gazetesi yazarlarından ve aynı zamanda Yunus Çimento Fabrikası işyeri sendikası başkanı Niyazi Can Dalibar'ın kendilerinden talep ettiği kitapların da listesini görebiliyoruz (ICFTU, Dosya No: 3016).[10]

Bunun dışında ICFTU yayınlarının merkezi olarak Türk-İş'e ya da talepte bulunan diğer Türkiye sendikalarına gönderildiğini bu belgelerden izleyebiliyoruz. Yine ICFTU yazışmalarında hangi dergilerin hangi sendikalara ve hangi adreslere gönderildiğini de görebilmek mümkündür. Buna göre ICFTU yayınlarından *Free Labour World, Information Bulletin, Spotlight* ve *Press Release* dergileri gönderiliyor. Bu listede sendikacılar dışında *Gece Postası*'ndan Ali Rauf Akan, Cevat Oktay ve İİBK Müdürü Ekmel Zadil'in isimleri de görülmektedir (ICFTU, Dosya No: 3108).

Yine kendi aralarındaki yazışmalardan ICFTU merkezinin neden bu türden basit ve temel yayınları Türkiye'deki sendikalara göndermeleri gerektiği konusunda şunları söylediğini görebilmekteyiz: "Lütfen unutmayın, henüz *yürümeyi ve konuşmayı öğrenmek durumunda olan bir çocuk* ile uğraşmaktasınız. Bu ilk devrede Türk-İş'in, ICFTU dâhil birçok deneyimli sendika için dahi oldukça karmaşık olan sorunlarla başa çıkmasını beklememelisiniz." (abç. ICFTU, Dosya No: 3016).

Fakat bu yayınlar bir şekilde ICFTU merkezi tarafından sağlanmış olsa bile Türkiye'deki sendikalar ve sendikacılar tarafından çok kullanılabilen, okunabilen yayınlar olmayacaktır. Zira sendikacıların çoğunun yabancı bir dili bulunmamaktadır. Yabancı dilde konuşabilen veya okuyabilenlerin birçoğu da İngilizce değil daha çok Fransızca anlayabilmektedir. Bu yüzden gönderilen malzeme çoğu zaman fazla ilgi görmeyecek yalnızca uluslararası alandan gönderilen ilginç yayınlar olarak sendikalarda bir kenarda duracaktır. Bu durum sendikaları ziyaret eden yabancı heyetler tarafından gözlemlenerek rapor edilmiştir. Örneğin ICFTU'nun Türk-İş'in kuruluş sürecinde gerçekleştirdiği ziyaretlerden birinde hazırlamış olduğu raporda şöyle söylenmektedir: "ICFTU yayınları gönderdiğimiz kişiler tarafından kullanılmamaktadır. Çoğu zaman okunmuyor, Türkçeye bütünü veya özeti çevrilmiyor. Aynı şey ILO ve UNESCO ve diğer yabancı yayınlar için de geçerli. Amerikan elçiliği Türkçe olarak bir Enformasyon Bülteni yayınlamakta fakat sendikalar bu bülteni çoğu zaman almıyorlar bile. Eğer aldılarsa da nasıl kullanacaklarını bilmiyorlar." (ICFTU, 1952a). 1955 tarihindeki raporlarda bile bu ilgisizlik tekrar edilecek ve sendika yönetim kurullarında kimsenin Türkçe dışında bir dil bilmediği ve bunun uluslararası ilişkiler açısından bir zayıflık teşkil ettiği söylenecektir (ICFTU, 1955). Zaten dönemin başından itibaren bazı sendikalarda bu yönde bir kendini geliştirme isteği görülecek ve birçok sendikal eğitim programına daha önce sınırlı düzeyde de olsa bilinen Fransızcanın yerine İngilizce

[10] Belgede geçtiği biçimiyle istenen kitaplar şunlardır: *Histoire du syndicalisme: Belge, Français, Anglais, Americain*; *Statuts de la Federation International edu Batiment et des materiaux de construction*; *Statuts d'une Federation Nationale du Batiment et des materiaux de construction (Belge, Français ou Suisse).*

eğitim dersleri de konmaya, sendikalar tarafından İngilizce kursları açılmaya başlanacaktır (İİSB, 1953a: 5).

Bu yüzden Türk-İş'in kuruluş görüşmeleriyle birlikte ICFTU başta olmak üzere Amerikan sendikacılığının Türkiye'deki merkezi sendikal faaliyetlere Türkçe yayın desteği vermeye çalıştığı görülmektedir. Bu desteğin sonucunda da bu dönemde 'sendika yayını' olarak tanımlayabileceğimiz iki temel kitap yayınlanacaktır. Bunlardan ilki ICFTU'nun maddi kaynak aktarımıyla basılacak olan kendi tüzüğünün Türkçe basımıdır. ICFTU, Türk-İş'in kuruluş kongresi için özellikle de kırtasiye giderleri için harcanmak üzere 200 sterlinlik (1568TL) bir yardım yapmayı planlamaktadır. Bu parayla daha sonra bahsedilecek olan *Türk-İş Haber Bülteni*'nin de yazımı ve çoğaltılmasında kullanılacak Gestetner marka (1200TL) bir teksir makinesi ile Olivetti daktilo (615TL) alınacaktır (ICFTU, 1952b). Benzer biçimde de Türk-İş yayınlarının ilk kitabı olacak olan *Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonu Statüsü* başlığındaki ICFTU tüzüğünün Türkçe çevirisi, ICFTU merkezinden gönderilen 26 sterlin ile basılacaktır. Bu gibi maliyetleri üstlenerek Türkiye'de Türkçe olarak toplu pazarlık, sendikacılık, grev ve benzeri konularda da kitaplar basabileceklerini rapor etmesine rağmen, DP iktidarıyla yaşanacak olan gerilim sonucunda Türk-İş'in ICFTU'ya üyeliği siyasi iktidar tarafından onaylanmayacak ve yeni kitap basımları da bu dönemde gerçekleşmeyecektir (ICFTU, 1952b).

İkinci kitap sendikacılığın gelişmesi sürecine doğrudan etkide bulabilmek ve örnek alınmasını sağlamak adına *Amerikan Haberler Servisi* tarafından basılacaktır. *Amerikan İşçi Hareketinin Bir Tarihçesi* başlığını taşıyan bu kitap, ICFTU tüzüğünden daha kaliteli bir kâğıda, resimli ve karton ciltli olarak gerçekleştirilecektir. Yayıncı olarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği logosu ilk sayfada görülmesine rağmen, kitabın dağıtımını Türk-İş'in gerçekleştireceği kapak arkasında tanımlanmıştır. Buradan aslında her iki sendikal birliğin de doğrudan girişimi olmayan bu kitabın kapağında kendi isimlerini bir şekilde göstermeye çalıştıkları söylenebilir (Amerikan Haberler Merkezi, 1952). Sendikaların hem siyasi iktidar hem de işçiler ve toplum karşısında meşruiyetlerini ABD'nin desteğini alarak sağlayabileceklerini düşünmeleri bu dönem açısından çok da yadırganacak bir tavır olmayacaktır.

Türk-İş'in 1953 tarihli Çalışma Raporu'nun 'Neşriyat Faaliyetleri' kısmında bu kitabın basımı, dağıtımı ve önemi hakkında şunlar söylenmektedir: "Bir müddet evvel İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin gayreti ile yayınlanması fiiliyata giren (Amerikan İşçi Hareketinin Bir Tarihçesi) adlı kitabın bir an evvel tevzii için ilgililerle işbirliği edilerek arkadaşlarımızın mütalaasına arzı sağlanmıştır. Hür Memleketlerde işçi hareketlerinin tablosunu gösteren kitabın Sendikacılığımız için faydalı olduğunu tahmin etmekteyiz." (KSA, Dosya No: 341). Bu kitaba sendikacılar özellikle çok önem vermiş ve Türk-İş dağıtımı yaparken kitap içerisine kitabın önemini bildiren matbu bir mektup ile okurun tepkisini ve yorumlarını göndermesini sağlayacak bir kart koymuştur. Türk-İş'in yazısında okura şöyle seslenilmektedir: "Bu eseri dikkatle okumanızı, düşüncelerinizi ilişik kartta

bildirerek kartı Konfederasyon merkezine iade etmenizi ve kitabı okuduktan sonra diğer alakalı işçi arkadaşlarınıza vermenizi saygılarımızla rica ederiz." (KSA, Dosya No: 340). Burada işçilerin ve sendikacıların bir kitabı nasıl okudukları ve okuduklarını nasıl yorumladıkları hakkında bilgi alabileceğimiz bir kaynak bulunmaktadır. Fakat bu kaynağın boş ve kart biçimindeki halinden başka, işçiler tarafından cevaplandırılmış olduğu bir biçimine ulaşmak mümkün olamadı. Zira bu türden bir kaynak, mektubun ardından kitabı okuyanların nasıl bir geri dönüş yaptığını ve nasıl yorumlarda bulunduklarını (*reader's response*) görebilmek ve bu çerçevede işçilerin entelektüel etkileşimini çözümleyebilmek açısından önemlidir.

Bunun dışında diğer kurumların da benzer bir çabaya girdikleri görülebilmektedir. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği bastırılan bu Amerikan sendikaların tarihinin dışında İngiliz Basın Ateşesinden de *Büyük Britanya Sendikaları ve Teşkilatı* isimli bir broşür alarak bunu teksir ettirerek üyelerine dağıtacaktır (İİSB, 1953b: 17). Amerikan konsolosluğunun bunun dışında sendikalara doğrudan yardımda bulunduğu da söylenmektedir. Ziya Hepbir kendisiyle yapılan görüşmede konsolosluğun desteğini şöyle anlatmaktadır: "Mesela çok enteresan, Amerikan Başkonsolosluğundan bütün sendikalara hep kitaplar, dolaplar dağıttılar. Bizim bile dolabımız vardı, bize de verdiler bir tane dolap. Sendikalara verdiler yani, kütüphane gibi böyle bir şey, boş dolap. Ve onlarla beraber birer tane de kitap verdiler bize, 'Sovyet Rusya'da Zincirli Hürriyet' diye, okudunuz mu hiç onu siz? 'Sovyet Rusya'da Zincirli Hürriyet', Amerikan Haberler Bürosu çıkartmıştır bu kitabı."(Koçak, 2014b: 40). Büyük ihtimal Hepbir'in bahsettiği David J. Dallin ve Booris İ. Nicolaevski'nin yazdığı *Sovyet Rusya'da Mecburi Çalışma* başlıklı kitap olsa gerek. 1951 basımı kitabın kapağındaki 'zincir' resmi ve dönemde meşhur olan Aziz Nesin'in çıkarttığı *Zincirli Hürriyet* gazetesi birlikte bu yanlış hatırlamayı yaratmış olabilir. Zira *Sovyet Rusya'da Zincirli Hürriyet* başlıklı bir kitap herhangi bir kütüphane kaydında bulunmuyor.[11]

Bütün bu çabaların sonucunda dönemin başında ICFTU yetkililerinin, sendikal bilgi ve deneyim açısından 'henüz yürümeyi ve konuşmayı bilmeyen bir çocuk' olarak tanımladığı Türkiye sendikaları, dönemin sonunda daha farklı tanımlanacaktır. 1960 tarihli ICFTU heyetinin raporunda Türkiye'de sendikaların

[11] 1953 tarihli Türk-İş Çalışma Raporu'nda da bu kitabın yayınlanması için çalışmalar yapıldığından bahsedilmektedir: "Türk işçisi olarak Hürriyete ve Demokrasiye âşık olduğumuz kadar kominizm'in amansız ve korkutucu düşmanı olduğumuz takdirini bizden başka, bütün dünya kabul etmiştir. İşte, bu itibarladır ki bir tarafdan, Hür Dünyadan aldığımız iyi örnekleri mensuplarımıza bildirirken, diğer tarafdan yalnız delilerin rejimi (!) olan kominizm'in kötülüklerine dair fiili meseleleri de duyurmak suretile, arkadaşlarımıza mukayese imkânını daha iyi şekilde verebilmek için (Sovyet rusyada mecburi çalışma) adlı kitabın yakında tevzii edilmesi için çalışıyoruz. Yakında işçi arkadaşlarımızın eline geçecek olan bu kitap tamamen tarih ve vak'alar üzerine temelleştirilmiştir. İçindeki malumatın en müsbet bir şekilde derlendiği kanaati herkesin kabul edebileceği bir hususdur." KSA, Dosya No: 341.

artık sendikal bilginin alfabesinden öte bir bilgiye ihtiyaç duyduğunu, bunun için sendikal eğitimin artık daha detaylı ve özelleşmiş alanlara doğru ilerletilebileceğini söyleyeceklerdir (ICFTU, 1960).

İçtimaiyat Enstitüsü ve Sosyal Siyaset Ekolünün Etkisi

Bu dönemde sendikal siyaset üzerinde en etkili olmuş akademik yayıncılık, önceleri İçtimaî Siyaset ve sonrasında ise Sosyal Siyaset olarak adlandırılan ekolün oluşturduğu çalışmalar, konferanslar ve yayınları üzerinden gerçekleşecektir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun başını çektiği 'İçtimai Siyaset' ekolü, temelde Durkheimcı sosyolojinin karşısına, Le Play sosyolojisinin 'sosyal reform' mantığı içerisinde hareket eden yaklaşımı ile çıkmaktadır. Türkiye siyasetinde Durkheimcı ekolün hegemonyası karşısında Prens Sabahattin'den itibaren farklı bir siyasi kültürün de takipçisi olarak tanımlanabilecek bu sosyoloji okulu, aynı zamanda siyasi bir hattın da oluşumuna yol açacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde 'yeni dünya düzeninin' oluşumuna koşut olarak yükselişe geçecek olan monografilere dayalı kalkınmacı modernleşme okulu da bu yaklaşım ile doğrudan bağlantılı olarak yeni dönemde daha egemen bir anlayış haline gelecektir. Sosyoloji alanında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, felsefe alanında ise Hilmi Ziya Ülken ile temsil edilecek olan ekol, bu dönemde özellikle yeni gelişmekte olan sendikal anlayışa destek olacak hem alan çalışmaları hem de teorik çalışmalar yapacaktır.

En genel anlamıyla 'içtimaî siyaset' anlayışı, Aykut Kansu'nun da tanımladığı gibi,

> kapitalist düzenin sorunlarına bilinen iktisat kuramı çerçevesinde eğilen bir yaklaşım değildir. Fındıkoğlu'nun takipçisi olduğu 'içtimai siyaset' yaklaşımı, Adam Smith'ten beri hızla gelişen ve kapitalist ekonomiyi açıklamaya –ya da gerekçelendirmeye- çalışan liberal iktisat kuramının varsayımlarını temelden reddeder. Bu nedenle radikal sağ ve muhafazakâr ideoloji, liberal ya da kapitalist düzenin ekonomik kuramı olarak gelişen *'economi politique'* yerine, eski düzenin feodal ve kapitalizm-öncesi ekonomik ilişkiler ağını ihya etme amacıyla *'economie sociale'* kuramını geliştirmiştir. Fındıkoğlu'nun 'içtimai iktisat'ı, Le Play ve diğerlerinin kendi iktisat kuramlarına taktıkları *'economie sociale'* isminin Türkçesidir (2006: 126-127).

Kendi kuruluşunu aslında Prens Sabahattin'in muarızı olan Ziya Gökalp'in öncülüğünde 1916 yılında oluşturulan "İçtimaiyet Darülmesaisi"ne dayandıran bu yaklaşım, esas olarak 1934 yılında Hukuk Fakültesi altında "İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü" olarak kurumsallaşmaya başlayacaktır. Asıl etkisi savaş sonrasında başlayacak olan Enstitü 1936 yılında İktisat Fakültesi'ne bağlanacak ve 1949 yılında ise kısaca "İçtimaiyat Enstitüsü" olarak adlandırılacaktır. Enstitü'nün ilk müdürü olan W. Röpke'yi daha sonra sırasıyla bu döneme kadar Ö. Celal Sarc, F. Neumark,

G. Kessler, A. Rustow, Z. F. Fındıkoğlu ve Orhan Tuna takip edecektir (Rapor, 1955: 3-4). Bütün bu isimler benzer bir siyaset ve sosyoloji anlayışının takipçisi olarak kabul edilebilirler. 1948 yılında başlayan İçtimaî Siyaset Konferansları daha sonra Sosyal Siyaset Konferansları ismiyle dergi olarak da basılacak ve 1956 yılına kadar 8 sayı yayınlanacaktır. İlerleyen yıllarda DP iktidarıyla araları bozulacak olan dergiyi çıkaran ekip 1960'a kadar yeni bir sayı çıkaramayacaktır. 1960 yılında ise 9-10-11 sayıları tek bir kitap olarak yayınlanacaktır. Türk-İş Genel Sekreteri İsmail İnan'ın 1957 yılındaki Sosyal Siyaset Konferansı'nda yapacağı konuşmaya izin vermeyen hükümet ile bu tarihten 27 Mayıs darbesine kadar ilişkileri bozuk bir biçimde devam edecektir. Yasaklama sonrasında Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan kamuoyuna bir açıklama yaparak şunları söyleyecektir: "İlmin maskesi altında ücret teorileri izah ediyormuş gibi… demagojiyi dava yapmaya çalışan bir iki bedbahtın, gözü tok, imanı kuvvetli, aklıselimi galip olan Türk işçisi arasında düzmece Mesih gibi rol oynamaları kibrit alevi gibi kısa, sahnede kral rolü alan aktörün şaşalı hayatı gibi süreksiz ve devamsız olacaktır." (Koç, 2000: 36, 38).

Enstitü bünyesinde faaliyet gösteren bu akademisyenler aynı zamanda Türkiye'de savaş sonu itibariyle başlayacak olan çalışma hayatının yeniden düzenlenmesine dönük eğitimleri de vermeye başlayacaklardır. İlk olarak 1944 yılında Gerhard Kessler ve Orhan Tuna idaresinde açılan Sümerbank personel şefleri için bir buçuk ay sürecek bir sosyal siyaset kursu düzenleyecek olan Enstitü, daha sonraki eğitim faaliyetlerine de aktif katılım göstereceklerdir (Rapor, 1955: 16).[12]

Bu alanda çalışan akademisyenlerin, sendikalar ve eğitim meselesinde dönemin başından itibaren kurmuş oldukları ağırlık, aslında hepsi birer inanmış anti-komünist olan Sosyal Siyaset ekolünün üyelerinden bile iktidarın rahatsız olmasına yol açacak bir etki alanına kavuşmuştur. Bu konferansı düzenleyen öğretim üyeleri komünizm propagandası yapmak ile suçlanacak ve bu yüzden de dönemin geri kalanında konferanslar öncekiler gibi düzenli bir biçimde gerçekleştirilemeyecektir.

Konferanslara bakıldığı zaman gerçekten de bu dönemde Türkiye'de işçi sınıfının sosyal varlığını analiz etmeye yarayabilecek birçok alan çalışması ve bilginin toparlandığı bir mecra yaratılmış olduğunu söyleyebiliriz. Sendikacıların aktif katılımıyla birlikte, devletin ve uluslararası kuruluşların açmış olduğu sendikal eğitim kurslarının dışında, yer yer alternatif bir bilgi üretim merkezi gibi çalıştığı bile söylenebilir. Anti-komünist bir perspektif ile biçimlenmiş olsa bile, mevcut

[12] Bu dönemde çalışma hayatının yeniden organizasyonuna dönük yönetimsel ve işçilere dönük sendikal ve verimlilik temeline dayalı birçok kurs ve eğitim programı gerçekleştirilecektir. Bu eğitim programlarının dönemin sendikacıları da başta olmak üzere çalışma hayatının bütün bileşenlerine dönük bir etkide bulunduğu kesindir. Bu eğitim programları ayrı bir değerlendirmeyi gerektirdiği için bu çalışma kapsamına alınmamıştır. Burada yalnızca bu eğitim programlarında İçtimai Siyaset ekolünün çok büyük bir etkisi olduğunu vurgulamakla yetinmek durumunda kalacağız.

toplumsal yapı içerisinde sınıfın konumunu ve gelişimini analiz etmek ve bu konuda bir bilgi birikimi yaratmak, iktidar çevresi açısından da kontrol edilemez bir sonuç yaratmaya aday olarak görülmüştür.

Başta Gerhard Kessler, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ekmel Zadil, Orhan Tuna olmak üzere, bu dönemde kendi politik ve sosyolojik görüşlerine uygun bir işçi eğitimi ve bilgisi ürettiklerini ve gerçekten de devletin ve diğer uluslararası yayınların ötesinde bir etkiye ulaştığını söyleyebiliyoruz. Bu etkiyi dönemin ortasında Türk-İş'in bütün üye sendikalara gönderdiği bir okuma listesi üzerinden de görebilmekteyiz. İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü adına Orhan Tuna'nın Türk-İş Genel Başkanı İsmail İnan'a 25/2/1954 tarihinde yazdığı bir mektupta üyeler için bir okuma listesinin hazırlandığını ve bu konuda Enstitü'den yardım istendiğini anlamaktayız. Orhan Tuna mevcut yayınlanmış Sosyal Siyaset Konferansları kitaplarındaki makaleler listesi dışında birkaç başka kitap ismi daha sıralamıştır (İİA). Bunun sonucunda da Türk-İş Genel Merkezi'nden bütün üye sendikalara gönderilmiş bir okuma listesinin tamamlandığını yine arşiv belgelerinde bulabilmek mümkün olabilmiştir (KSA, Dosya No: 341).

Türkiye'de özellikle 1955 senesi itibariyle 'İşçilerin Kütüphanesi' olarak tanımlanabilecek bu liste, temel hukuki metinler, grev ve toplu pazarlık süreçlerine dair çalışmalar ile Sosyal Siyaset Konferansları'nın bildirilerinden oluşmaktadır (Bkz. Ek 2). Böylelikle geldiğimiz yer itibariyle şunu söylemek mümkündür: Türkiye'nin bu döneminde işçilerin ve özellikle de sendikacıların genel anlamda sendika ve emek sürecine ilişkin bilgilerini bu kaynaklar daha doğrudan belirlemektedir. Birbiriyle etkileşim halinde dönemin başından itibaren oluşan bu kaynakça, sınırlı da olsa, daha çok hukuki bir temelde oluşan hak mücadelesinin eksenini belirlemeye yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın başında alıntılanan Ziya Hepbir'in sözlerinde de görülebileceği gibi, temel olarak hukuki zeminin esas olduğu bir kültürel alanda kendisini var etmeye ve bilgisini arttırmaya çalışan bir sendikacılık ile karşı karşıya olduğumuz ileri sürülebilir.

Sendikaların Gazete Yayınlama Çabaları

Sendikaların sınırlı düzeyde gerçekleştirmeye çalıştıkları kitap yayını dışında daha çok kendi üyelerine, hatta daha geniş anlamda kamuoyuna, iş ve işçi meselelerini duyurmak üzere çıkarmaya gayret ettiği yayınlar da bulunmaktadır. Özellikle gazete veya haber bülteni düzeyinde bir yayıncılık faaliyeti dönem içerisinde neredeyse bütün sendikaların yapmaya çalıştığı bir yayın etkinliği olacaktır.

Dönemin başından sonuna kadar sadece işçilerin çıkarttığı, işçiler için bir süreli yayın, özellikle de 'işçi gazetesi' konusu, neredeyse her sendika toplantısında ve kararlarında yer almaktadır. Yayın konusunda maddi zorluklar ve matbaa, dağıtım gibi araçların eksikliği yanında gerçekten bu tür bir yayının gerekli olup olmadığı daha çok sendika dışı akademisyenler tarafından da tartışılacaktır. Örneğin

Orhan Tuna özellikle sendikal örgütlenmenin gelişmiş olduğu ülkelerden örnekler vererek neden bağımsız bir işçi gazetesinin yayınlanması gerektiğini şöyle açıklayacaktır:

> Bugün bütün İsviçrede otuz kadar sendika gazete ve dergisi neşredilmektedir. Bunlar almanca, fransızca ve italyanca olmak üzere üç dil üzerinden çıkmakta ve baskı sayısı 315,000 i geçmektedir. Her işçi birliği kendisine mahsus bir neşriyat organına sahip olmağa çalışmakta ve bu suretle de mesleklerine, sendikalarına ve talim ve terbiyeye ait alâka ve menfaatlerini korumak istemektedir. Bütün bu malûmata Türkiyede çalışanlara mahsus bir gazete yokluğundan mütevellit teessürlerimizi ilâve edeceğiz. Acaba Türkiyenin en büyük şehri olan ve 17 sendikaya sahip bulunan işçi ve çalışma muhitleri, devamlı bir işçi gazetesi besleyemez mi? Hattâ besledikten başka sendikaların içtimaî yardım işlerine yarayacak bir kâr bırakamaz mı? (Tuna, 1948: 181).

Buna karşılık sendikaların bağımsız bir yayın/gazete çıkartmasının aslında anlamlı olmadığını düşünenler de bulunmaktaydı. Nermin Abadan bu yayınların karşılaşabileceği sıkıntıları şu şekilde tanımlamaktadır:

> Birleşik Amerika Devletlerinde sendikalar tarafından çıkartılan yayınlar (…) daha çok haftalık ve aylık dergilerdir. Bunun sebebi sendika matbuatının geniş bir okuyucu kitlesine hitab edebilmek için eski itiyad ve düşünce tarzlarından feragat etme zorunda olmasıdır. Oysa ki ileri garb memleketlerinde çıkan sendika yayınlarının büyük çoğunluğu elân ideolojileri uğruna objektif kanaatlerini feda eden birer partizan olmaktan kurtulamamışlardır. Kendi menfaatlerini korumak gayelerine ulaşmak için sendikalarının propagandasını yapmaktan fariğ olamıyorlar (…) Hadiselerin objektif bir âdesenin ışığında nakli, bu tip yayınların karakterine aykırı düşmektedir. Esasen sendika matbuatının bu görevsel işleyişini normal karşılamak gerekir. Sendika matbuatının hikmeti vücudu işçilerin menfaatini savunmaktır; bu bakımdan sendika malı gazeteler istikbalde de normal matbuatın yerini alamaz. Olsa olsa onun bıraktığı boşlukları doldurabilir (Abadan, 1955: 17).

Bu dönemde sendikalar özellikle sendikal haberlerin ve işçilerin talep ve şikâyetlerinin yer alabileceği, bir nevi iç bilgilendirme ve dayanışma biçimi olarak düşündükleri süreli yayın faaliyetine her şeyden çok önem vermekteydiler. Sendikaların faaliyet raporlarında bu durum özellikle belirtilmekteydi. Yayın işini halledebilmek için kurulan 'yayın komisyonları' çevrelerinde daha önce yayın faaliyeti yapmış kişiler ile iletişime geçerek bunun maliyet ve dağıttım işleri üzerine çokça kafa yormaktaydılar. Örneğin 1953 tarihli, Bahir Ersoy, Ekrem Serdar, Kemal Ünal, Niyazi Yücebalkan, Ali Osman, Mustafa Gürer, Avni Erakalın, Rıza Güven'den oluşan Türk-İş Yayın ve Teşkilat Komisyonu Raporu'nda yayın meselesi şöyle tartışılmaktadır:

> Teşkilatımızın üye sendikalarından çıkan şikâyet ve isteklerin gerek efkarı umumiyeye, gerekse ilgililere, olduğu gibi ve tevil yoluna kaçmadan aksettiren bazı kıymetli gazete ve yazarlar mevcutsa da bazılarının işveren durumunda olmaları bir kısmının da memleketin her tarafından zamanında haber alamamaları yukarıda kısaca belirttiğimiz ihtiyacımıza tam manasıyle cevab verememektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin en kuvvetli teşekkülü olması ile iftihar ettiğimiz Federasyonumuzun bir neşir organına ihtiyacını açık olarak müşahade eden komisyonumuz yüksek kurulumuza, ekli 1 No'lu listede maliyet ve yaşama imkânları belirtilen bir gazete çıkarılmasını teklife karar vermiştir (KSA, Dosya No: 121).

15 günde bir toplam 5000 basılacak bir gazete öngörüsüyle maliyet hesapları çıkarılan gazetenin toplam sendikalara tevzi ve abone ile 3070 geri kalan 1930 adedinin de İstanbul'da elden satılmaya çalışılacağı düşünülmektedir. Fakat ICFTU'dan elde edilen daktilo ve teksir makinesi ile çoğaltma yoluyla yayınlanacak olan *Türk-İş Haber Bülteni* dışında, merkezi olarak konfederasyonun bu türden bir yayın çabasını başarıyla tamamlamış olduğunu söyleyemeyeceğiz.

Her ne kadar yayınların sürekliliği, maliyeti ve satışları konusunda emin olamasalar da, sendikalar sürekli olarak bağımsız ve kendilerine ait bir gazete konusunda ısrarcı olacaklardır. TEKSİF ve Türk-İş kurucusu Şaban Yıldız'ın Milli İşçi Sendikaları Birliği sendika kongresinde yaptığı aşağıdaki konuşma bu konuda özellikle sendika başkanları ve yöneticilerinin ne kadar ısrarlı olduğunun bir delili olarak görülebilir:

> Sevgili arkadaşlarım. Hiç şüphe yokki işçi davasının ve sendika mefhumunun yerleşmesi, gelişmesi ve hatta yaşıyabilmesi için Efkarı umumiye denilen topluluğa gayemizi ve yolumuzu aydınlatacak yayın organlarına ihtiyacımız vardır. Fakat tecrübeler göstermiştir ki bu günkü Sendikalar kanununun kelepçeleri içinde boğulmuş sendikalarımızın veya birliğin doğrudan doğruya mesuliyeti altında intişar edecek bir gazete asla davamıza hizmet edemeyecek kanatindeyim. Bundan evvel hepimiz biliyoruz (HÜRBİLEK) adlı bir ceride vardı. Zamanın iktidarının koltuğuna sığınmış biçareyi bedava dağıtıldığı halde kimse okumazdı. Neden? Çünkü Hür değildi. Ama denilecek ki dün ile bu gün arasında dağlar kadar fark var. Hayır arkadaşlar ayni kanunlar yerinde saymaktadır. Kanatim şudur ki Hür olmıyan bir basın vasıtası bize faydadan ziyade zarar getirebilir. Şu halde ne yapalım. Bir gazete çıkarılım. Ama bu gazete birliğin değil Türk İşçisinin gazetesi olmalıdır. Sermayeye gelince Şurada bulunan delege arkadaşlar yarın saat zarfında ikişer lira vermek suretiyle isterlerse bu davayı halederler. Ben şu dakikada On lira ve icap ederse her türlü fedakarlığa da amade olduğumu arz arz ederim. (KSA, Dosya No: 368).

Bütün bu çabalara rağmen sendikalardan bağımsız işleyen *Gece Postası* gibi yayınlar dışında, sendika yayınları sendikanın gücü ölçüsünde ayakta kalabilecek ve

genelde üye sayısı yüksek dolayısıyla toplayabildiği aidat miktarı fazla olabilen TEKSİF, Zonguldak Maden İşçileri Sendikası, Petrol-İŞ gibi sendikalar sürekli yayın imkânına kavuşabileceklerdir. Yine de bu dönemde oldukça fazla sayıda haber ve yorum içeren sendika yayını gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Ek 3'te verilen listede sendikal bağlantıları tespit edilebilen ve edilemeyenlerle birlikte dönem içerisinde işçilere yönelik çıkarılan süreli yayınların bir listesi verilmeye çalışılmıştır.

Biraz detaylı olarak üzerinde durabileceğimiz en ilgi çekici yayın, dönemin en mücadeleci federasyonlarından TEKSİF tarafından yayınlanmış olan *İşçi Takvimi* olmuştur.[13] Süreli bir yayın olmamasına rağmen içerdiği bilgiler ve yayının amaçları açısından dönemin en yaygın etkiye sahip olmayı amaçlamış sendikal yayını olarak tanımlanabilir. 1952 yılının sonunda, 1953 yılı için çıkarılacak olan *İşçi Takvimi* 23x33 ebadında, ilk 96 sayfası dikişli bir kitap olan, sonraki sayfalarının her birinde işçi sendikaları, işçi hakları ve sendikaların tarihi hakkında önemli bilgi ve günlerin işaret edildiği, işçilerin bilmesi gereken bazı bilgiler ile istatistiklerin bu yapraklara işlendiği, alt kısmında 32 adet resimli kartpostalın yer aldığı çok kapsamlı ve boyutlu bir takvim olarak hazırlanmıştır. Satış fiyatı 100 kuruş olarak belirlenin takvim İşçi Sendikalarına, Birliklere ve Federasyonlara 80 kuruştan verilecek ve böylece takvim satışında o sendika 20 kuruş kazanç elde edebilecektir (KSA, Dosya No: 397). Kemal Sülker takvimin yayınlanmasıyla birlikte *Gece Postası*'nda tanıtıcı bir yazı yazacak ve içindekiler ile önemini şu şekilde tanımlayacaktır:

> İşçi sendikaları gittikçe gelişmekte, fakat Sendika Liderleri muhtaç oldukları kültürü elde edebilecek eserleri bulmakta çok güçlük çekmektedir. Bunu iyi bilen Tekstil İşçileri Federasyonu "Teksif" bu yıl memleketimizde ilk defa olarak bir "İşçi Takvimi" çıkarmakla Sendikacılara muhtaç oldukları muayyen bilgileri vermek yolunu tutmuş oldu. … Asıl mühimi, takvimle beraber 96 sayfalık bir cep kitabı verilmektedir ki bu kitap işçilere aradıkları malumatı kolayca vermektedir.
>
> -Sendikaların doğuş sebepleri nelerdir – Kaç çeşit sendika vardır- Sendikaların işçilere sağladığı faydaları ve sağlaması gereken menfaatleri bu küçük kitap o kadar güzel belirtiyor ki… -Fransa, İngiltere, Amerika Almanya ve İtalyada sendikalar nasıl kurulmuş, nasıl bir inkişaf seyri takip etmiştir? Bundan Türk işçileri nasıl faydalanabilirler? Bunları da "İşçi Takvimi" ile beraber verilen cep kitabında kolayca öğreniyoruz.

[13] Araştırma tamamlandıktan sonra farkına varılan bir arşiv kaynağında TEKSİF 1953 İşçi Takvimi'nin kitapçık haline ulaşılabilmiştir. Türkiye'nin önemli araştırma kurumlarından Tarih Vakfı'nın bünyesinde bulunan Orhan Tuna arşivinde 0151 OTU/5. – 1953 77-94 numara ile kayıtlı İşçi Takvimi kitapçığına ulaşılabilir. Türkiye'de emek tarihi çalışmaları açısından önemli bir arşiv kaynağı olarak Tarih Vakfı'nda yer alan bu belgeleri de gözden kaçırmamak gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Bu konuda beni bilgilendiren Hakan Koçak'a çok teşekkür ederim.

> Kitabın son kısımlarında İş Kanununun, İşçi ve İşveren Sendikaları Kanununun tahlili yapılmaktadır ki –bize kalırsa- son derece vukuflu bir şekilde hazırlanan bu kısım her Sendika Liderinin ihtiyaç duyduğu malumatı ihtiva etmektedir.
>
> Bilgi sahibi olmak isteyen bir işçi gözüyle bakacak olursak "İşçi Takvimi" bu sahada ilk örnek halinde takdirimizi kazanmaktadır (Sülker, 25/11/1952).

Fakat bu kadar önemli bir yayın bile sendikacılar ve işçiler arasında yüksek satış rakamlarına ulaşamayacak ve TEKSİF bu takvim yayınından zarar edecektir; bundan sonraki senelerde de bu takvim basımı işine tekrar girişilmeyecektir. Takvimin yanında verilen kitap daha sonra *İşçi Gücü* gazetesinde tefrika olarak basılacak ve önemli kabul edilecek fakat takvimin bu "hukuksal-tarihsel-sendikal bilgiler" içeren kısmı dışındakiler kullanılmayacak, hatta işçiler fotoğraflar arasında kendi fotoğrafı olmadığı için bu takvimi almayacaktır. TEKSİF Çalışma Raporu'nda bu konuya detaylı bir biçimde değinilecek ve işçilerin, sendikacıların bu konudaki ilgisizliği ve hatta bu çabayı sabote etmeye dönük çabaları şiddetli bir biçimde eleştirilecektir:

> En az seksen bin işçinin alabileceğini düşündüğümüz günlük takvimler için 40 bin liraya ihtiyaç hissedilmiştir. Federasyon bu parayı temin edemeyeceği için mevcut imkânlara göre hareket zorunda kalmıştır. Ve haftalık esasına dayanan bir takvim hazırlamıştır. Takvimde geçmiş günlerdeki işçiler ve sendikalarla alakalı haber ve hadiselere günü gününe yer verilmiştir. Haftalık yaprakların arkasına da işçinin hem kanuni hem de umumi kültürünü arttıracak muhtasar müfit izahlar yapılmıştır. Ayrıca takvimle birlikte işçi kongrelerinden ve işçi sendikaları ile alakalı topluluklardan derlenen resimler bir albüm gibi takvim kartonuna raptedilmiştir.
>
> Federasyon işçiye sendikaların doğuş sebeplerini, çeşitlerini, mücadele vasıtalarını ve dünya sendikaları tarihini öğretmek; bilenlere hatırlatmak gayesi ile bir cep kitabı da hazırlamayı gayelerine uygun bulmuştur. Böylece işçi Takvimi, Türkiyede ilk defa neşredilen derli toplu bir cep kitabı ile birlikte piyasaya sürülmüştür.
>
> Takvim en müşkülpesent ilim mensupları ile münekkit gazetecileri dahi memnun edecek bir kültür kaynağı halinde kabul edilmiştir. Hatta cep kitabı "İşçi Gücü" gazetesinde tefrika edilmektedir. Ve yüzlerce arkadaşımız takvimden ziyade cep kitaplarına ehemmiyet verdiklerini söylemişlerdir. Neticede takvim ümit edilen alakayı bulmamış ve bu teşebbüs zararla kapanmıştır.
>
> İtiraf etmek mecburiyetindeyiz ki bir kısım sendika başkanları federasyonumuzun muhtelif sahadaki teşebbüs ve başarılarını çekemedikleri için işçi lideri geçindikleri halde işçi takvimini sabote etmişlerdir.

> Sendikalarına gönderilen takvimler paketleri çözülmeden doğrudan doğruya depolarına atılmıştır. Bazı işçiler resimler arasında kendi resimlerinin de bulunmasını ileri sürerek takvimin propagandasını yapmakla şahsının da propaganda edileceğini mazeret olarak beyan etmiş ve takvim satışlarının önlenmesi ile meşgul olmuştur. Bir kısmı da takvim satışlarının şahıslarına faydası olmıyacağını beyan ederek tevzi tekliflerini reddetmişlerdir. … Bununla beraber ilk tecrübelerin maddi zararlara mal olduğunu ticaret hayatının çeşitli kısımlarında görmek mümkündür. Şuna inanıyoruz ki bir mikdar zarara mal olan takvimin manevi kazancı on binlerle ölçülemeyecek kadar yüksek olmuştur. Tarih bunu inkar etmeyecektir (TEKSİF, 1953: 23-24).

Buradan da görülebileceği gibi işçilerin genel anlamda okuma-kitap kültürü ile kurduğu ilişki çok farklı sebeplerin sonucunda oluşabilmekte hatta çok iyi niyetle ve büyük bir başarıyla hazırlanmış bu takvimin bile layıkıyla satılmasını engelleyebilmektedir. Burada ilgi çekici olan nokta, takvimin diğer kısımlarına olan ilgisizlik dışında özellikle takvimin ön kısmında yer alan, hatta daha sonra gazetede tefrika edilen bölümünün ilgi çekmesidir. Buradan bir genellemeye gitmek mümkün olabilirse, işçilerin kendileri açısından hukuki ve sendikal bilgi anlamında daha faydalı olabileceklerini düşündükleri yayınlara ilgi duyduklarını ve ona yöneldiklerini söyleyebiliriz. Böylece genel anlamda dönemin başından itibaren gördüğümüz şekliyle hukuksal alana ilişkin bir ilginin olduğu ve işçilerin daha çok bu konular hakkında kitap ve yayınları takip etmeye çalıştıkları iddia edilebilir. Sonuç olarak bu dönemde sendikal yayın ve kitaplar konusunda, dönemin İstanbul Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası genel kurulunda yapılan bir konuşmada gerçekleştirilmiş, okuma ve kültür ile işçilerin ilişkisine dair değerlendirmeye göz atmak daha yerinde olacaktır. Burada anlatılmaya çalışılan birçok konu bu konuşmada şu şekilde özetlenmektedir:

> Sendikacılarımızın ve işçilerimizin kültür eksikliği demiştik. Aziz delegeler; Sendikalarımızın gelişmesine en büyük engel teşkil eden meseleler budur. Yine şunu itiraf etmeliyiz ki bugün Sendika liderlerimiz bulundukları mevkilerdeki kültüre sahip değillerdir. Çünkü sendikacılık başlı başına bir meseledir ve bu müessedede vazife alanlar bu meslekteki bilgiye sahip olmaları icabeder. Hâlbuki memleketimizde sendikalar yeni kurulmuştur. Gerçi daha evvel bu teşekküller mevcut idi. Fakat uzun zamandan beri sukut eden, nihayet 1947 de kurulan sendikalarımızda vazife alanların hemen hepsi bizim gibi tecrübesiz olarak girmişlerdir. … Bu hususu tebarüz ettirirken işçi arkadaşlarımızın ve sendikacılarımızın daima okumaları icap ettiği de şüphesizdir. Diğer sendikaların vaziyetine temas etmeden Sendikamızın durumunu misal verelim. Üyelerimizin %99 diyebiliriz ki iş ve işçi ve sendika mevzularına temas eden gazeteleri veya eserleri okumayı adeta angarya şeklinde telakki ediyorlar veya okumuyorlar. Hatta bu hususta sendika gazetesini satan vazifeli arkadaşlara sendikacılığı bıraktılar, gazete müvezziliği

> yapıyorlar diyecek kadar bu davanın kutsiyetini kavramaktan aciz kimselerin çıktığına rastladığımız da olmuştur ve işin garibi bu kimselere Sendika Yönetim Kurullarında vazife verildiği de görülmüştür. … Biz şuna inanıyoruz ki Sendika bir meslek ve işçinin bir hukuk müessesesidir. Bu müessesede vazife alanlar da teknik mesleki bilgi ve hukuki bilgilerle mücehhez olması lazımdır. Hayatta en hakiki mürşit ilimdir diyen Atatürkün ruhu şadolsun. Evet hayatta en hakiki mürşit ilimdir. Bilgisi olmayan bir kimse hiçbir zaman hakkını müdafaa edemez. Bilgili olmak için de okumak lazımdır. Şu halde okumak ve bilgi sahibi olmak en başta gelen vazifelerimizden biri olmalıdır (Liman-İş, 1954: 24-25).

Sonuç itibariyle öncü sendika üyeleri dışındaki sıradan işçiler açısından bu kitaplardan ve sendika gazetelerinden daha çok günlük sendikal olmayan gazeteler etkili olabilmektedir. Sendikalar bu açığı kapatabilmek için kendileri gazete çıkarmaya çalıştıkları gibi aslında temelde Kemal Sülker gibi bu işi mevcut ve okunan bir gazete içerisinde gerçekleştiren kişilere yönelmektedir. Bu yüzden dönemin işçilerinin okuma alışkanlıkları ve bilgilenme kaynakları açısından Kemal Sülker'in önemli bir yeri bulunmaktadır.

Kemal Sülker ve İşçi/Sendika Yayıncılığına Etkisi

Dönemin emek tarihi açısından en önemli kaynağının Kemal Sülker olduğunu söyleyebiliriz. Sülker'in hem işçilerin örgütlenme ve toplumsal varlığına ilişkin kaygıları hem de arşivci karakteri, bugün geri dönüp dönemin tarihini yazarken bize başka türlü elde edemeyeceğimiz bir birikim sağlamaktadır. Erken dönemde sosyalist fikirlerle tanışan Sülker, hukuk ve sonra da edebiyat eğitimi alacak, devamında ise *Tan* gazetesinde muhabir olarak çalışmaya başlayacaktır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında komünizm suçlamasıyla Konya'ya sürgün edilen Sülker, 1947 yılında döndükten sonra gazetecilik yapmaya devam edecektir. Bu dönemde aktif olarak *Gece Postası*, *İkdam*, *Son Telgraf* gazetelerinde işçi hakları ile ilişkili sayfa ve haberleri hazırlaması dışında *Gece Postası*'nda işçi röportajları yaparak özellikle işçiler arasında çok okunan ve bilinen bir yazar haline gelecektir. Dönem içerisinde işçi meseleleriyle özellikle *Gece Postası* içerisinde çokça ilgilenmiş olmasından da kaynaklı yalnızca bu tür bir yayıncılık yapmak üzere 1951-1952 yılları arasında *İşçi Hakkı* gazetesini çıkartacaktır. Fakat yalnızca işçi gazetesi yayınlamak bu dönemde sıkça denenmekle birlikte yeterli satış ve gelir kaynağı elde edemediği için, benzerleri gibi, sonlanacaktır. 1961 yılında bu defa yine bir işçi gazetesi yayınlamak üzere *Türkiye Birlik* gazetesini kısa bir süre yayınlayacak ve ardından DİSK ve TİP'in kuruluş sürecinde faaliyetleriyle gazete yayıncılığına daha sınırlı bir düzeyde katılacaktır. Gazete yayıncılığı açısından en aktif olduğu İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda gazeteciliğini sendikal örgütlenmenin eksiklerini tamamlamak, bu alanı geliştirmek için kullanacak ve sendikacılar ile işçiler arasında en çok okunan ve etkili olan simge bir isim haline gelecektir.

Gece Postası ve *İşçi Hakkı* gazetelerinde işçilerin sorunları ve sendikal meseleler hakkında yapmış olduğu 'İşçi Röportajları' işçiler açısından da şikâyet ve dileklerin yöneltilebileceği bir alan olarak görülecektir. Sendikalar ve işçiler, daha yaygın okunan bir gazete olarak *Gece Postası*'nda kendilerine yer bulabildikleri için, yayın ve kamuoyu yaratma araçları alanındaki eksikliklerini bu gazeteler ve özellikle de Sülker üzerinden gidermeye çalışacaklardır. Kısa zaman içerisinde Sülker ve gazeteleri, devlet ve sendika arşivlerinde oldukça sınırlı ve neredeyse yok denecek kadar az olan işçilerin şikâyetlerini de içeren bireysel başvurularını, dilekçelerini gönderdikleri bir başvuru merkezi haline de gelecektir (özellikle bkz. KSA, Dosya No: 125-126-127). Amsterdam'da bulunan Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, Kemal Sülker'in arşivinin büyük bölümünün bulunduğu en önemli yer olarak, Türkiye işçi sınıfının sosyal tarihini yazarken kullanılması elzem olan bu tür dilekçelerin görülebileceği bir arşiv olma özelliğini sürdürmektedir.[14]

Bu mektuplar arasında sendikaların doğrudan kendi faaliyetleri ile ilgili haber yapılması için gazeteye ve Sülker'e doğrudan gönderdikleri resmi bilgi mektupları olmakla birlikte, çoğunlukla el yazısıyla yazılmış ve bireysel olarak işçilerin iş yerlerinde karşılaştıkları sorunları detaylı bir biçimde anlatanlara da rastlanmaktadır. İş yerlerindeki zam oranının yetersizliğini şikâyet eden,[15] iktidarı üstü kapalı olarak verdiği destek konusunda tehdit edebilen,[16] işinden çıkarıldıktan sonra fabrikanın

[14] Sülker'in Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV)'da bulunan arşivinde de benzeri mektupların olduğu bilinmektedir. Türkiye'deki emek tarihi çalışmaları için bu kaynağın da akılda tutulması gerekmektedir. Bunun yanında Sülker'in *Gece Postası* gazetesinde uzun yıllar boyunca sürdürdüğü okur mektuplarına yer verdiği köşesinden de faydalanabilir. Sülker, kendisine gönderilen bu mektuplardan daha önemli gördüklerine gazetedeki köşesinde yer vermektedir. Bunun yanında gazetede yer veremediği oldukça fazla sayıda şikâyet ve talep mektubu gazeteye veya doğrudan Sülker'in şahsına gönderilmektedir. Bu kaynaklara dönük vurgusu ve hatırlatması için Hakan Koçak'a tekrar teşekkür ederim.

[15] Şel Kumpanyası İşçilerinden Gece Postası İdare Müdürlüğü'ne 26/5/1952 tarihli mektup: "Bizler şel kompanyası işçilerindeniz. Her sene miktarı kafi zam yapılıyordu. Geçen sene diğer fabrikalar %30 zam aldılar. Bize %7 zam yapıldı. Bu sene o da yapılmadı. Hakem kuruluna üç ay evvel müracaat edildi. Ordan da bir netice hasıl olmadı. Biz işçinin hakkını aramak için sizi vasıta yapıyoruz. Okuyucularınızdanız. Hakkımızın aranılmasını ve gazete ile alakadarların nazarı dikkatlerini celp etmenizi insanlık namına rica ediyoruz." (KSA, Dosya No: 124).

[16] Türkiye Demir İşçileri Sendikası Başkanlığı (Divriği)'ndan gazeteye el yazısı 26/7/1951 tarihli mektup: "Cefakar Türk işçisinin 16 aydan beri eklediği hafta, bayram ve senelik ücretli izinlerini yarım olarak hazırlanıp meclise verildiğini 25/7/1951 öğlen (ve akşam üstü çizilmiş) radyo haberlerinden duyduk. İktidar partisinin bel kemiği olan işçilerin (partinin üstü çizilmiş vatanın yazılmış) vatanın bütünü/evladı olduğumuzu zan ediyorduk. B. M. Meclisi millet vekillerimiden ümidederizki işçileri yarım değil bütün kabul etsinler. Not: Sayın Gazetenizden intişarını rica ederiz."(KSA, Dosya No: 124).

bahçe düzenlemesinin orak-çekiç'e benzetildiğini şikâyet eden[17] çeşitli düzey ve amaçlarla gönderilen dilekçeler yoluyla, gazete neredeyse işçilerin "dert babası" gibi görülmekteydi. Bu mektuplardan uygun gördüklerini Sülker gazetede haber yaptığı için de işçiler bu konuda sıklıkla gazeteye başvuracak ve kendi seslerini duyulur ve dertlerini görünür kılmak isteyeceklerdir.

Bunun dışında sendika yöneticilerinin de doğrudan Kemal Sülker ve gazetesiyle ilişkide olduğu bu dilekçelerden görülebilmektedir. Örneğin İstanbul Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası eski başkanı Lütfü Ak aracılığıyla gazetede yayınlanması için Paşabahçe fabrikasındaki hammadde sıkıntısı hakkında kaynağı açık etmemek şartıyla içeriden bilgi gönderen mektubu, Sülker ve sendikacılar arasındaki oldukça yakın ilişkiyi ortaya koyabilmektedir.[18] 1960 darbesi sonunda Türk-İş'in o zamanki genel başkanı olan Seyfi Demirsoy, Sülker'e yazarak konfederasyonun çıkartmak istediği bir gazete için maliyet ve çeşitli konularda bilgi vermesini rica eden mektubu da özellikle yayın meselesinde sendikaların Sülker ile yakın çalışma içerisinde olduklarını göstermektedir (KSA, Dosya No: 343). Darbe sonrasında Gece Postası gazetesinin ardından Sülker'in kısa süreli de olsa çıkartacağı *Türkiye Birlik* gazetesi ile ilgili de Sülker sendikacılara görüşlerini soracak ve sendika merkezleri yeni gazetenin özellikle takip edilmesi için üyelerine ve diğer sendikalara yönelik yazışmalar gerçekleştireceklerdir.[19]

---

[17] Hüseyin Akgün imzalı Gece Postası Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne başlıklı 30/Nisan 1952 tarihli daktilo mektup: "Silahtarağa Elektrik Fabrikasında 9 sene şantiyede çalıştım. 11/9/1951 tarihinde haksız olarak işimden çıkarıldım. İşimden çıkarılmama sebep olarak hiçbir şey gösterilmemiş ve tazminatım verilmişse de Fabrikanın bahçesinde bahçe mütehassısı tarafından çimenlerle yaptırılmış bir orak-çekiç şeklinin bulunduğunu görerek not edip Fabrika Müdürüne ve alakalı mercilere takdim etmek istememin amil olduğunu bütün arkadaşlarım bilmektedirler. Bir Türk işçisi olarak kızıl kominstlerin armalarını Silahtarağa Elektrik Fabrikası gibi bir amme müessesesi olan bu yerde gördüğüm bu çirkin manzara dolayısı ile Milliyetçiliğim galeyana gelerek bu hadiseyi alakalı mercilere bildirmek kadar kutsi bir vazife olabilirmi?" (KSA, Dosya No: 126).

[18] Sabık Başkan Lütfü Ak imzalı 11/11/1957 tarihli mektup: "Sayın Ağabeyimiz Kemal Sülker. Kemal Bey. Aşağıdaki yazının gecepostasında birinci sayfada veya senin sütununda kendi kaleminle neşretmeni rica ederiz. Bilakis Şahap beyin arzusudur. Yalnız rica etti bu haberi siz sendika olarak verin benim haberim olmasın dedi. Bende senden rica ve istirham ediyorum. En kısa zamanda neşret. –Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Paşabahçe fabrikası bu günlerde ham madde sıkıntısı çekmektedir. Ham madde temin edilemeyip durulacak olursa bir çok işçilerin açıkta işsiz kalacağı endişesi ile İstanbul Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası idare heyeti durumu ilgililere bildirmiştir. Sendikanın başlıca arzusu ham madde yokluğunun temini ile müessesenin normal mesaisine devamıdır." (KSA, Dosya No: 363).

[19] Tekel İstanbul Yaprak Tütün Bakım ve İşleme Atölyeleri İşçileri Sendikası'nın işçi mümessillerine yazdığı 14/9/1961 tarihli mektup: "Uzun seneler sendikacılık davasına hizmet etmiş gazeteci Kemal Sülkerin yazı işleri müdürlüğünü yaptığı (Türkiye Birlik) isimli günlük bir gazete 10/9/961 Pazar gününden itibaren neşir hayatına katılmıştır. Bu gazete

Sendikaların iç işleyişi ve hatta doğrudan sendikalı ve sendikasız işçiler hakkında bu kadar detaylı ve doğrudan bilgi ve etkiye sahip olan bir isim olarak Sülker, sendika yöneticilerinin desteğini ve takdirini elde etmekle birlikte ona karşıt olanların da tepkisini çekecektir. Sülker, yayıncılığının dışında sendika içi çatışmalarda da taraf olacak ve hatta sendika içi tartışmalarda önemli bir konu haline de gelecektir. Örneğin İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde 1955 yılında gazetede yayınladığı bazı sendikacılara yönelik eleştiriler içeren yazısı, Birlik genel sekreteri Lütfi Yılmaz'ın tepkisiyle birlikte bir cevap yazmasına yol açacaktır. Bunun üzerine Birlik'in 2 Ocak 1956 tarihli toplantısında 'Kemal Sülker ile konuşma' başlıklı bir gündem maddesi konulacak ve tartışma oldukça şiddetlenerek hakaretlere varacaktır. En sonunda Birlik'ten Lütfi Yılmaz'ın azline kadar ilerleyecek bu çatışmada o zamanın Demir-İş Başkanı olan Kemal Türkler de Sülker'in tarafını tutacak, toplantının bir yerinde başka bir eleştiri yüzünden Türkler ve Seyfi Demirsoy arasında küfürleşmeye varan sert bir kavga bile yaşanacaktır (Türkler, 7 Ocak 1956). Türk-İş'teki sendikal mücadele içerisinde Sülker'in önemli bir etkisi olduğu bilinmekle birlikte, özellikle İsmail İnan'ın başkanlığına karşı muhalefeti yönlendiren kişinin Kemal Sülker olduğu da söylenmektedir. Dönemin önemli işçi temsilcilerinden ve hem DP'nin Paşabahçe Ocağı'nın kurucusu ve başkanı hem de Paşabahçe Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin başkanı olan Hasan Türkay da Sülker hakkında Yıldırım Koç ile yaptığı görüşmede şunları söylemektedir: "Bu yıllarda Gece Postası'nda yazan Kemal Sülker de büyük destek verdi. Basında tek destekleyen Sülker'di. Amaçlı olduğunu sonradan öğrendik" (Koç, 1999a: 59). Bu sözlerde Sülker'in sosyalist bir tavrı olduğuna dönük bir bakışın daha sonradan farkedilmesini görebilmek mümkündür. Sülker'e sendikacılardan daha sert ve yer yer tehdit içeren muhalefet de gelecektir. Örneğin Akaryakıt İşçileri Sendikası'na yönelik eleştirel bir haber sonrasında, aynı zamanda siyasi olarak arkasının da sağlam olduğu izlenimini vermek isteğiyle, kendisini "DP Ocak başkanı, 1,5 senelik üye 33 yaşında Halim Silman" olarak tanıtan sendika başkanı, 23/7/1953 tarihli daktilo ile yazılmış tekzip mektubunu şu sözlerle bitmektedir: "Kemal Sülük er efendi sırası gelmişken şunuda kaydedelim ki Şube Yönetim kurulunun da katıldığı bu toplantıda '30'u mütecaviz sendikacının sizden tek arzusu Sendikamıza reva gördüğünüz DEVE boncuğunun boynunuza takılmasıdır. Efendi size tavsiyem otur oturduğun yerde açtırma kutuyu. (...)" (KSA, Dosya No: 130).

Türkiyedeki işçi meselelerini efkarı umumiyeye nakledecek tek neşir organı olarak bugün en çok muhtaç olduğumuz bir unsurdur. Türk sendikacıları ve teşkilatları işçi meseleleri ve sosyal mevzuat hakkındaki görüşlerini bu gazetede açıklayacakları cihetle temsil ettiğiniz işçi kütlesinin bu gazetenin neşriyatını yakınen takip etmesi menfaatlerimiz iktizasıdır. Bu hususu düşünen icra heyetimiz bu gazeteden her iş yerine bir adet abone ettirmek suretiyle gönderecektir. Bu gazeteyi öğle veya sigara paydoslarında işçiye iyi okuyabilen bir kimseyle okutmanızı umumi menfaatleriniz bakımından rica ederim. G. Sekreter Bülent Öztuğ – Başkan Şadan Bodurgil" (KSA, Dosya No: 128).

Gazete yayıncılığı dışında Sülker bu alandaki boşluğu yayınlamaya çalıştığı kitaplarla da doldurmaya çalışacaktır. Sülker'in *Türkiye'de Sendikacılık* isimli kitabı (1955) belki de o tarihe kadar yazılmış ilk sendikacılık kitaplarından birisidir. Ondan önceki tarihe ilişkin sendikacılık sürecini anlatan çalışmalar bulunmakla birlikte özellikle 1946 Sendikacılığı ve sonrasına ilişkin detaylı bilgi bulunabilecek neredeyse en önemli ve ilk kaynak hala Kemal Sülker'in kitabıdır. Kitap "Sendika Kültürü Serisi" başlığını taşıyan bir serinin ilk kitabı olarak yayınlanmış ve başkaca bir yayınevinin ismi kapakta geçmemektedir. 1955 İstanbul basımı olan kitabın ardından bu seride yayınlanacağının belirtildiği serideki diğer kitaplar arka kapakta şöyle listelenmektedir: İstanbul Sendikaları, Sendika ve Meseleleri, Meclis ve İşçi Davası, Fransa'da Sendikacılık, Dünyada Sendikacılık, Ücret Çeşitleri. Dönem içerisinde yayınlanan kitaplara baktığımızda bu kitapların yayınlanmamış olduğunu görebilmekteyiz. Kemal Sülker bu tarihten sonra bir tek Şişe-Cam'ın sendikal tarihine ilişin bir küçük kitap yayınlayacaktır (Sülker, 1957). Bunun dışında "Sendika Kültürü Serisi" başlığı altında bundan sonraki tarihlerde de hiçbir yayının yapılmamış olduğunu söylenebilir. Büyük ihtimal 6-7 Eylül olayları ve sonraki sendika ve basın yasakları sürecinde bu kitaplar yayınlanmamış olabilir. Dönemin sonuna doğru giderek artacak olan basım maliyetleri ve ekonomik krizin etkisiyle de bu yayınların tamamlanamamış olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Sonuç

Dönemi bütünlüklü olarak yayınlar ve sendikal mücadele ilişkisi üzerinden değerlendirdiğimiz zaman özellikle sendikal ve işçilere ilişkin yayınlarda neredeyse büyük oranda ortak bir tema olduğu görülmektedir. Temel haklar ve sendikal haklar temelli bir sendika hukuk ve iş hukuku bilgisinin bu dönemde hem sendikacılar hem de genel anlamda işçiler arasında yaygınlaşmaya başladığını ve temel olarak sınıf bilincinin bu hakların savunusu temelinde geliştiğini söylemek mümkündür. Ziya Hepbir'in "benim için önce kuran sonra yasa kitabı" sözüyle vurgulamak istediği gibi, işçiler öncelikle verili düzen içerisinde tanımlanmış kendi haklarını öğrenebilecekleri bir okuma ve öğrenme süreci içerisinden geçmektedirler. Kanuni haklar temelinde oluşmuş bir hukuk devleti ilkesi üzerinden hareket ederek, sendikanın ve sendikacılığın temel görevinin bu kanunların uygulanmasının denetlenmesi ve bu hakların gerçekleştirilmesine işvereni ve devleti zorlaması olduğunu düşünmektedirler. Örneğin 28 Eylül 1953 tarihli Ayakkabı İşçileri Sendikası İdare Heyeti Reisi İhsan Özlüoba'nın *Gece Postası*'na yazdığı mektupta özetle şunlar anlatılmaktadır: Kanuna göre 10 veya daha çok işçi çalıştırmayı icap ettiren işyerleri kanuna tabidir. Bir ayakkabı üretmek için en az 10 kişiye ihtiyaç vardır ve bu sayının neden daha az olamayacağını her birinin yaptığı işi üretim sürecinin bütünü tanımlanarak anlatılmaktadır. Fakat işveren çalışan sayısını düşük göstererek işyerini kanuna tabi kılmamaktadır. Bu noktada ayakkabı işçileri, işyerlerini kanuna dâhil ettirerek sendikalaşmak ve iş yerinde hukuksal güvenceye

sahip olabilmek için kamuoyu oluşturma amacıyla Kemal Sülker'e müracaat etmektedirler (KSA, Dosya No: 130).

Benzer bir biçimde TEKSİF'in 1952 tarihinde yapmak istediği mitinginin yasaklanması üzerine Kemal Sülker notlarında "hukukun üstünlüğü" ilkesini çok açık biçimde şöyle vurgulamaktadır "Bir hukuk devletinde, vatandaşların kanunların teminat altına alınmış insanlık hak ve hürriyetlerini, hiçbir şahıs, hiçbir kuvvet kanun hükümleri hilafına ellerinden alamaz. Demokrasi, bir memlekette ancak bu temel prensiplerin yaşadığı nisbette yaşar ve hayat bulur" (KSA, Dosya No: 330). Dönemin neredeyse bütün sendikal bildirileri de bu yönde bir vurgu içermektedir. Örneğin İnşaat İşçileri Sendikası'nın sendikalı olmaya dönük bildirisi bu durumun çok tipik bir örneğidir. "Şimdiden sendikaya aza ol ve onu kuvvetlendirmeğe çalış! Bunda, korkacak bir şey yoktur. Yolumuz kanun yoludur. Birleşmek ve sendika kurmak hakkını bize 5018 numaralı Kanun bahşetmiştir. Sendikan kucağını açmış seni bekliyor! Durma, koş!" (KSA, Dosya No: 427).

Genel anlamda denilebilir ki, her şeyden önce bu dönemde sendikaların ve işçilerin mücadelesi bir 'iş kanunu uygulama mücadelesi' olarak görülmektedir. Yaşanmakta olan süreci, yasal olarak düzenlenmiş bir sendikal alanda var olan bütün hakların sendikal kurumsallaşma üzerinden talep edilmesi mücadelesi olarak tanımlamak mümkündür. Bu yüzden İş Kanunu'na tâbi olma, sekiz saatlik işgünü mücadeleleri veya çeşitli işyeri uyuşmazlıklarının temel sebebi iş kanununun uygulanmaması ve buna aykırı davranılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böylelikle sendikacı için öncelikli mesele İş Kanunu'nu çok çok iyi bilmek, bunun ardından da işçilerin bu kanunda yer alan hakları konusunda bilinçlendirilmesine çalışmak olarak tanımlanabilir. Sonuçta işçilerin kanunda yer alan haklarını korumak için gerekli olan temel kurumun sendika olduğunun kanıksatılması ve üye sayılarının arttırılması, örgütlenmenin genişletilmesi ve geliştirilmesi arzu edilmektedir. İşçiler hakları konusunda da kanunun hukuk devletinin bir gereği olarak istisnasız uygulanması ve kanunun yetersiz görüldüğü alanlarda da yeni düzenlemelerin çıkmasını zorlayarak bir mücadele yürütmeyi temel hedef gözetmektedirler. Kanun dışına çıkma veya herhangi bir biçimde kanunsuz gibi gözükmek sendikaların en son istedikleri durumdur. Böylelikle aslında devlete ve sermayeye kendilerinin kanunun dışında bir varlık göstermediklerini fakat devletin ve işverenlerin kanunu uygulamadıklarını göstermeye çalışmaktadırlar. Temel anlamda bu dönemdeki sendikal mücadelenin, belki bu dönem için kanunların uygulanmasıyla sınırlı, 'hukukun üstünlüğü talebi' üzerinden geliştiği ve bunun yerleşik hale gelmeye başladığını görebilmekteyiz.

En genel anlamda ise bu hukuksal mücadele biçimi, devletin yasa ile düzenlenen ve bu yasaya uymak zorunda olduğu yönündeki 1946 sonrasındaki genel politik gelişmelere de uygun düşmektedir. DP ve CHP arasındaki özellikle 1946-1950 yılları arasındaki mücadele temelde bir hukuk mücadelesi biçimini de göstermektedir (bkz. Yıldırmaz, 2017a: 135-153). Aslında dönem başında değiştirilen kanunlara uyulması ile sınırlı bir hukukun üstünlüğü anlayışının politik

alanda yaygınlaşmasına koşut bir biçimde, çalışma yaşamının örgütlenmesi sürecinde de bu ilkenin uygulanması yönünde bir anlayışın sendikal mücadele içerisinde gelişmiş olduğu söylenebilir. Bu yüzden 'işçilerin kütüphanesini' bu dönemde oluşturacak olan yayınların en tipik özelliği iş ve sendika hakları hukuku konularında yoğunlaşmasıdır. İçtimai Siyaset Enstitüsü'nün bu yönde ağırlıklı çalışmalar yapması ve kanun ve yasal bir düzlemde işçi hakları meselesini en temelden destekliyor olması da bu yönde genel bir bilgi ve algının gelişmesine etkide bulunmuştur. Bu gelişmeye dair dönemin sendikal sürecini değerlendiren Sedat Ağralı şu gözlemde bulunmaktadır: "Bu süre içinde, her şeye rağmen az sayıda da olsa, kısa zamanda kendisini yetiştirmiş ve mücadeleci bir sendikacı grubu vardı. Nitekim, I. Çalışma Meclisi'nin toplanmasından 7 yıl sonra, Ankara'da 1954 Şubat ayı içinde çalışmalarını yapan II. Çalışma Meclisi'nde, o günün hükümeti, konularına sahip ve işçiler adına hak arayan gerçek bir sendikacı kadrosu ile karşılaşmıştır." (1967: 56-57).

Sonuçta sendikaların kuruluşundan itibaren hukuk en temel yol gösterici ve en başta öğrenilmesi gereken konu olarak bütün sendikalar ve işçiler arasında ortaklaşılmış bir konu olarak kanıksanmaya başlanmıştır. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kavramlarının aslında verili haklar dışında bu hakların ne düzeyde kullanılabileceğinin toplumsal mücadele ve baskı ile geliştirilebildiği bir alan olarak tanımladığımızda, sendikalar bu dönemde genel olarak siyasal sistemde yaşanan dönüşümün ortaya çıkardığı hukuksal yapılanmanın geliştirilmesi düzeyinde bir zorlayıcı siyaset aracı olarak oluşmuş ve çalışmışlardır. Devlet ve sermaye kesimleri açısından biçimsel anlamda hukuksal düzenlemeler dışında bu hakların uygulanmasının engellenmesi meselesine karşı bu dönemde işçiler arasında bir bilinçlenme yaşanacaktır.

EKLER

Ek 1: 1946-1960 yılları arası yayınlanan sendika, örgütlenme ve işçi hakları hakkında kitaplar listesi*

A- Bağımsız Yayınevlerinin Yayınları

- Akbay, M., "Grev Hakkı"na Dair Yeni Neşriyat, Güney Matbaacılık, Ankara, 1951, 36 s.
- Akbulut, T., İş Hekimliği ve İşyerlerindeki Mediko-Sosyal Problemler, İstanbul, 1955, 372 s.
- Akol, O., Grev Meseleleri, Ankara, 1950, 41 s.
- Aksoy, S., Dünya ve Bugünkü İşçi, İşçinin Haklarını Arama Rehberi, Doğanlar Basımevi, İzmir, 1947, 43 s.
- Barkın, R., CHP 12. Kurultay, CHP'nin Sosyal Politikası, Sosyal Adalet ve Sosyal Emniyet, İşçi Meseleleri, Sendika, Grev ve Lokavt Üzerinde Mütalaalar, İstanbul, 1956, 8 s.
- Barkın, R., İşçiler İçin, CHP Genel Sekreterliği Araştırma ve Dokümantasyon Bürosu, Yay. No. 2, Ankara, 1958, 32 s.
- Başarı, O., Basın Mensupları İş Kanunu Rehberi, İş Hukuku Cep Kitapları Serisi No.3, İstanbul, 1954, 205 s.
- Başarı, O., İş Kanunu Rehberi, İş Hukuku Cep Kitapları Serisi No.1, İstanbul, 1954, 44 s.
- Başarı, O., İşçi Sigortaları Kanunları Rehberi, İstanbul, 1954, 88 s.
- Bildik, C., Kömür İşçileri, İstanbul, 1950, 63 s.
- CHP, İçtimai Meseleler, 1958 Bütçe Müzakerelerinde CHP Milletvekillerinin Yaptıkları Tenkit ve Tekliflerden Özetler, Milli Eğitim, İşçiler, Sağlık, Ankara, 1958, 79 s.
- CHP, İşçi ve İşveren Meslek Teşekkülleri Kanunu Projesi, Sendika Hürriyeti, CHP Araştırma Bürosu Yay.No.10, Ankara, 1959, 68 s.
- Erdem, Ş. - Günel, S., İş, İşçi, İşveren Münasebetleri ve Psikolojisi, İstanbul, 1952, 102 s.
- Erdem, Ş., İş, İşçi, İşveren Münasebetleri ve Vazifeleri, İstanbul, 1952, 116 s.
- Erişçi, L., Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak), Kutulmuş Basımevi, İstanbul, 1951, 31 s.
- Erman, E.S., İş Davaları ve Tatbikatı, Ankara, 1956, 240 s.
- Fındıkoğlu, Z.F., İstanbul'da Şehiriçi İnsan Nakli Meselesi ve İstanbul Tramvay İşçilerinin İçtimasi Durumu, İ.Ü.İktisat Fak.Yay., İstanbul, 1949.
- Görkey, M., Ekile Birlikte İş Kanunu, İstanbul, 1939, 114 s.

* Bu listenin oluşumunda Milli Kütüphane dijital kütüphane arşivinin (mkutup.gov.tr) taranması dışında çoğunlukla (Koç & Koç, 2001) kaynağından yararlanılmıştır.

- Görkey, M., İş Kanunu ve Bu Kanunla İlgili Mevzuat, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1951, 420 s.
- Görkey, M., İş Kanunu ve Bu Kanunla İlgili Mevzuat, İstanbul, 1947, 355 s.
- Karacebe, A., İşçilik ve Sendikalar, Ticaret Borsa Piyasa Basımevi, İzmir, 1950, 52 s.
- Kessler, G., Grev, Lokavt, Kara Liste ve Boykot Gibi İş Mücadeleleri Hakkında Bazı Mülahazalar, İstanbul, 1948, 113 s.
- Kessler, G., İçtimai Siyaset, Gençlik Kitapevi Neşriyatı, İstanbul, 1945, 292 s.
- Kıvılcımlı, H. (Dede Hande), Soğan Ekmek Kongresi, İstanbul, 1956, 72 s.
- Löker, E., Grev? Grev ve Grev Meseleleri üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma, Ankara İçtimaiyat Enstitüsü Yayınları No. 1, Ankara, 1951, 127 s.
- Monson, D., Türkiye'de İşçi Evleri Hakkında Rapor, 1953.
- Özeken, A.A., Türkiye Sanayiinde İşçilik Mevzuunun İktisadi Problemleri, İstanbul, 1948, 31 s.
- Rüma, Ş. Mevzuata Göre İşçi Hakları, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947, 30 s.
- Sarkisov, Çağdaş Türkiye'de Emekçi Kitlelerin Durumu, Yar Yay. ??
- Sarkisov, E., Çağdaş Türkiye'de Emekçi Kitlelerin Durumu (Rusça), 1955, 165 s.??
- Saymen, F.H., İş Kanunumuzda Grev Yasak mıdır?, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1951, 12 s.
- Saymen, F.H., Türk İş Hukuku, İstanbul, 1954, 648 s.
- Saymen, F.H., Türk İş Hukukunun Gelişme Temayülleri, İstanbul, 1950, 72 s.
- Saymen, F.H., Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Hizmeti, İstanbul, 1951, 37 s.
- Sülker, K., On Yılın Hatırası, İstanbul Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası, İstanbul, 1957, 48 s.
- Sülker, K., Türkiye'de Sendikacılık, Sendika Kültürü Serisi No. 1, İstanbul, 1955, 288 s.
- Talas, C., İçtimai İktisat Dersleri, A.Ü.SBF Yay.No.46-28, Ankara, 1955, 431 s.
- Talas, C., Sendika Hürriyeti, A.Ü.SBF Yay.No.72-54, Ankara, 1957, 54s.
- Tandoğan, A., Çok Sevdiğim İşçi Kardeşlerime, Sivas, 1959, 4 s.
- Topçuoğlu, H., Kadınların Çalışma Saikleri ve Kadın Kazancının Aile Bütçesindeki Rolü (776 Çalışan Kadın Üzerinde Yapılmış Anket Neticeleri), Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yay.No.4, Ankara, 1957, 75 s.
- Tuna, O., Grev Hakkı, İş Mücadelelerinde Yeri ve Ehemmiyeti, İ.Ü.İktisat Fak. Yay. No. 57, İstanbul, 1951, 114 s.
- Waite, W.N., Sosyal Siyaset Ders Notları, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yay.No.19, İstanbul, 1953.
- Yazıcı, F., Sendika ve Grev Hürriyeti, İşçi Kitapları Serisi No.1, İstanbul, 1949, 48 s.

B-Devlet, Çalışma Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayınları

- *Çalışma Dergisi*, Ankara: Çalışma Bakanlığı, (1945-1983)
- *Türk İşçisi* (1946-47)[20]
- Aksoy, S., Amerikan Sosyal Emniyet Programları Üzerinde Müşahadeler ve Memleketimiz İçin Tatbiki Uygun Usuller Hakkında Rapor, İşçi Sigortaları Kurumu Yay. No. 30, Ankara, 1955, 32 s.
- Aksoy, S., İlgili Kanun Maddelerinin Metinleriyle Birlikte Alfabeli Madde Fihristini Havi Notlu Sosyal Sigortalar Mevzuatı, Çalışma Bak.Yay.No.5, İzmir, 1946, 128 s.
- Çalışma Bakanlığı, Çalışma Bakanlığının İki Yılı, Ankara, 1947, 176 s.
- Çalışma Bakanlığı, Grev Olayları ve Türkiyemiz, Yay. No. 18, Ankara, 1950, 110 s.
- Çalışma Bakanlığı, İş ve Meslekler Kılavuzu, Ankara, 1951, 223 s.
- Çalışma Bakanlığı, İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu, Ankara, 1947, 54 s.
- Çalışma Bakanlığı, İşçiye Sağlanan Faydalar, Ankara, 1957, 127 s.
- Çalışma Bakanlığı, Muhtelif Memleketlerde ve Bizde İş Teftişi, Ankara, 1946, 52 s.
- İçişleri Bakanlığı, Sendika Teşkili Hürriyetine ve Menşeine Ait Meseleler, Ankara, 1947, 112 s.
- İİBK, İş ve İşçi Bulma Kurumu 10. Yıl Broşürü, Yay.No.19, Ankara, 1956.
- İİBK, İş ve İşçi Bulma Kurumu Çalışıyor, Ankara, 1954, 24 s.

C-Sendikaların Yayınları

- Amerikan Haberler Merkezi, Amerikan İşçi Hareketinin Bir Tarihçesi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yay., İstanbul, 1952, 91 s.
- Çölaşan, H., Şoförün Sesi, Ankara Umum Otomobilciler Şoför ve İşçileri Cemiyeti Yay.No.1, Ankara, 1951, 96 s.
- İşçi Sendikaları Birliği, Bize Göre Görüşler, Yay. No. 1, İstanbul, 1946, 15 s.
- Kırımer, C.S., Sovyet Cehenneminde Köylü ve İşçi Durumu, (Zonguldak Kömür Havzasında (Asma, İhsaniye, Esentepe, Kilimli), Zonguldak Halkevinde, Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarında Köylü ve İşçilerimize Verilen Konferans), İstanbul, 1948, 32 s.
- Türk-İş, Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonu Statüsü, Yay.No.1, İstanbul, 1952, 24 s.

[20] "*Sendika* dergisinin kapatılmasından üç hafta önce yayın hayatına başlayan *Türk İşçisi*, İş ve İşçi Bulma Kurumu desteği ile devletin denetiminde çıkarılan bir dergidir." (Akkaya, 2010: 149).

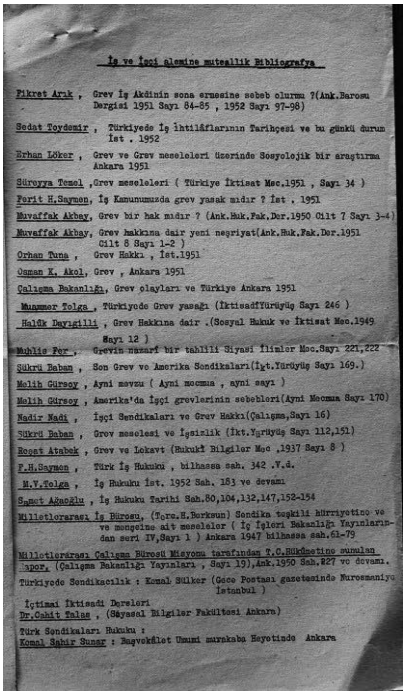
- Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti, Türkiye'de İşçi Sınıfı Davası ve Hal Çareleri, İstanbul, 1950, 16 s.
- Türkiye Sosyalist Partisi, Grev, İşçi Sınıfının Tek Korunma Silahıdır, Türkiye Sosyalist Partisi'nin Grev Hakkı Üzerindeki Görüşleri, İstanbul, 1951.

Bunlar dışında sendika, tüzük, faaliyet/genel kurul raporları da basılı malzeme olarak sayılabilir ama onlar bu listeye alınmamıştır.

D-Türk-İş Yayınları (Türk-İş, 2013)

- TÜRK-İŞ, Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonu Statüsü, Yay. No. 1, İstanbul, 1952, 24 s.
- TÜRK-İŞ, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Muvakkat İdare Komitesi Raporu, İstanbul, 1952, 19 s.
- TÜRK-İŞ, 2. Genel Kurul'a Sunulan Çalışma Raporu, Ankara, 1953, 12 s. (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 8-11 Ağustos 1953 Tarihinde Yapılan Umumi Heyet Toplantısı Zaptıdır, Ankara, 1953, 20s. (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, 3 Genel Kurul Kongre Zaptı, Ankara, 1957, 13s. (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, 3. Genel Kurul İdari ve Mali Faaliyet Raporu (8.8.1953-31.5.1957), Ankara, 1957, 18 s. (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, 3. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, Ankara, 1957,16 s. (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, İcra Heyetinin 20 Mayıs 1959 Mümessiller Heyetine Sunulan Raporu, Ankara, 1959, 26 s.
- TÜRK-İŞ, Mümessiller Heyeti Zabıt ve Raporları - 1958, Ankara, 1959, 117 s.
- TÜRK-İŞ, 4. Genel Kurul İcra ve İdare Heyetleri İdari ve Mali Raporları, Ankara, 1960, 40 s.
- TÜRK-İŞ, Ders Notları, Anatüzük, Yay. No. 4, Ankara, 1960.
- TÜRK-İŞ, Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonu Nedir? Nasıl Çalışır? Ne Yapar? Yay. No. 2, Ankara, 1960, 38 s.
- TÜRK-İŞ, Sendikalar Kanun Tasarısı, Yay. No. 10, Ankara, 8 s. (Tarihsiz, 1960'lar başları), (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, İşçi Sendikaları ve Üst Kurullar Listesi (1.11.1961), Ankara, (tarihsiz), (Çoğaltma).
- TÜRK-İŞ, Sendikaların Mali ve Muhasebe İşleri, Yay. No. 7, Ankara, 1961, 15 s. (Çoğaltma).

Ek 2: Türk-İş'in bütün üye sendikalara gönderdiği okuma listesi: "İş ve İşçi Alemine Müteallik Bibliyografya"

İş ve İşçi Alemine Müteallik Bibliografya

Fikret Arık , Grev İş Akdinin sona ermesine sebeb olurmu ?(Ank.Barosu Dergisi 1951 Sayı 84-85 , 1952 Sayı 97-98)

Sedat Toydemir , Türkiyede İş İhtilâflarının Tarihçesi ve bu günkü durum İst . 1952

Erhan Löker , Grev ve Grev meseleleri Üzerinde Sosyolojik bir araştırma Ankara 1951

Süreyya Temel ,Grev meseleleri (Türkiye İktisat Mec.1951 , Sayı 34)

Ferit H.Saymen, İş Kanunumuzda grev yasak mıdır ? İst . 1951

Muvaffak Akbay, Grev bir hak mıdır ? (Ank.Huk.Fak.Der.1950 Cilt 7 Sayı 3-4)

Muvaffak Akbay, Grev hakkına dair yeni neşriyat(Ank.Huk.Fak.Der.1951 Cilt 8 Sayı 1-2)

Orhan Tuna , Grev Hakkı , İst.1951

Osman K. Akol, Grev , Ankara 1951

Çalışma Bakanlığı, Grev olayları ve Türkiye Ankara 1951

Muammer Tolga , Türkiyede Grev yasağı (İktisadiTürüyüş Sayı 246)

Haldk Dayıgilli , Grev Hakkına dair .(Sosyal Hukuk ve İktisat Mec.1949 Sayı 12)

Muhlis Fer , Grevin nazari bir tahlili Siyasi ilimler Mec.Sayı 221,222

Şükrü Baban , Son Grev ve Amerika Sendikaları(İkt.Yürüyüş Sayı 169.)

Melih Gürsoy , Aynı mevzu (Aynı mecmua , aynı sayı)

Melih Gürsoy , Amerika'da İşçi grevlerinin sebebleri(Aynı Mecmua Sayı 170)

Nadir Nadi , İşçi Sendikaları ve Grev Hakkı(Çalışma,Sayı 16)

Şükrü Baban , Grev meselesi ve İşsizlik (İkt.Yürüyüş Sayı 112,151)

Rıgat Atabek , Grev ve Lokavt (Hukukî Bilgiler Mec ,1937 Sayı 8)

F.H.Saymen , Türk İş Hukuku , bilhassa sah. 342 .V.d.

H.Y.Tolga , İş Hukuku İst. 1952 Sah. 183 ve devamı

Şamet Ağaoğlu , İş Hukuku Tarihi Sah.80,104,132,147,152-154

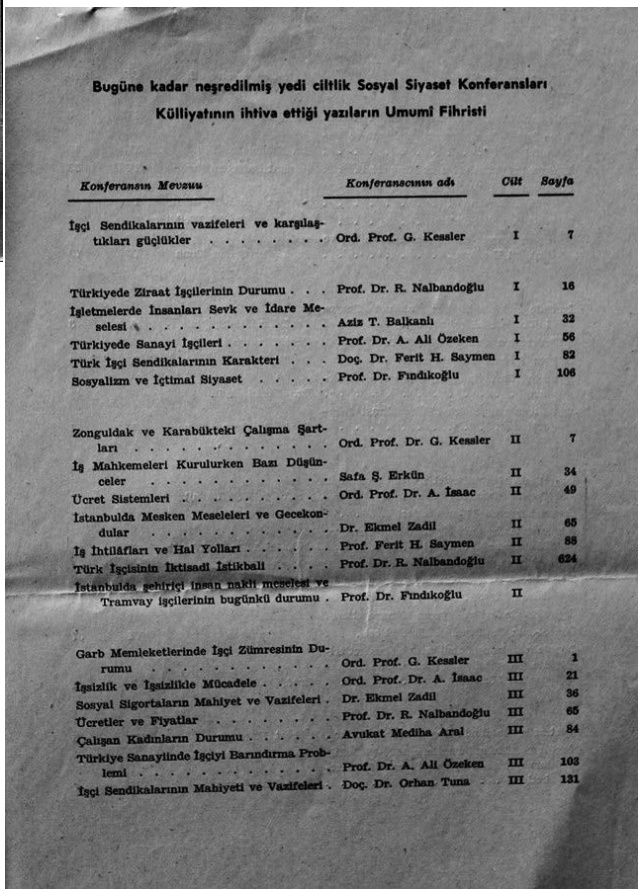
Milletlerarası İş Bürosu, (Yazc.H.Berksun) Sendika teşkili hürriyetine ve ve mengeline ait meseleler (İç İşleri Bakanlığı Yayınlarından seri IV,Sayı 1) Ankara 1947 bilhassa sah.61-79

Milletlerarası Çalışma Bürosu Müşavir tarafından T.C.Hükûmetine sunulan rapor. (Çalışma Bakanlığı Yayınları , Sayı 19),Ank.1950 Sah.827 ve devamı.

Türkiyede Sendikacılık : Kemal Sülker (Göce Postası gazetesinde Nurosmaniye İstanbul)

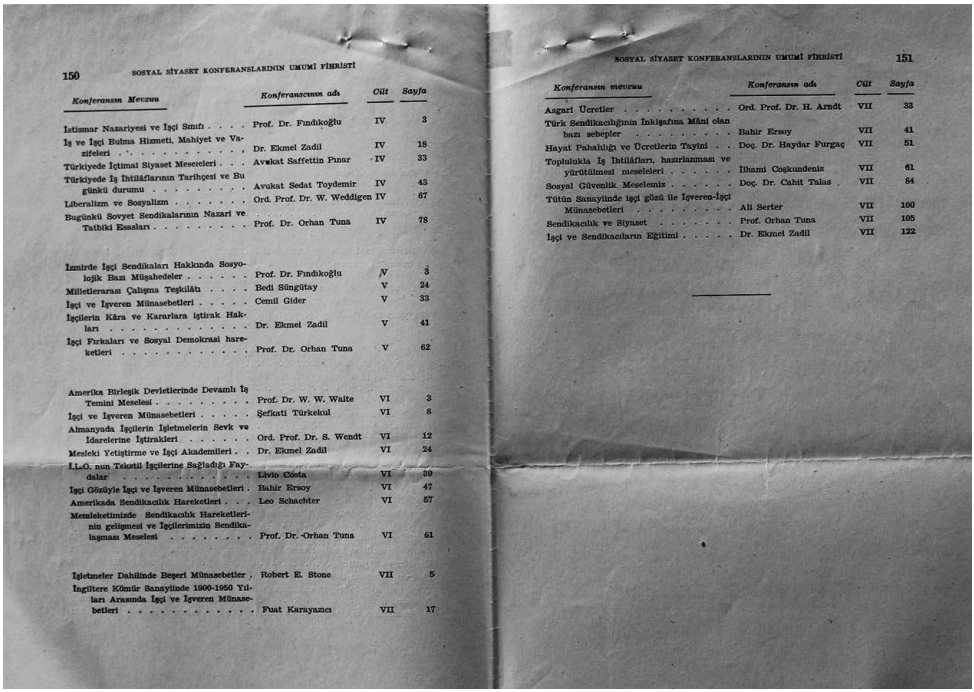
İçtimai İktisadi Dereleri
Dr.Cahit Talas , (Siyasal Bilgiler Fakültesi Ankara)

Türk Sendikaları Hukuku :
Kemal Sabir Sunar : Başvekâlet Umumi matbaa Müdürlüğü Ankara

Bugüne kadar neşredilmiş yedi ciltlik Sosyal Siyaset Konferansları Külliyatının ihtiva ettiği yazıların Umumî Fihristi

Konferansın Mevzuu	*Konferansının adı*	*Cilt*	*Sayfa*
İşçi Sendikalarının vazifeleri ve karşılaştıkları güçlükler	Ord. Prof. G. Kessler	I	7
Türkiyede Ziraat İşçilerinin Durumu	Prof. Dr. R. Nalbandoğlu	I	16
İşletmelerde İnsanları Sevk ve İdare Meselesi	Aziz T. Balkanlı	I	32
Türkiyede Sanayi İşçileri	Prof. Dr. A. Ali Özeken	I	56
Türk İşçi Sendikalarının Karakteri	Doç. Dr. Ferit H. Saymen	I	82
Sosyalizm ve İçtimai Siyaset	Prof. Dr. Fındıkoğlu	I	106
Zonguldak ve Karabükteki Çalışma Şartları	Ord. Prof. Dr. G. Kessler	II	7
İş Mahkemeleri Kurulurken Bazı Düşünceler	Safa Ş. Erkün	II	34
Ücret Sistemleri	Ord. Prof. Dr. A. İsaac	II	49
İstanbulda Mesken Meseleleri ve Gecekondular	Dr. Ekmel Zadil	II	65
İş İhtilâfları ve Hal Yolları	Prof. Ferit H. Saymen	II	88
Türk İşçisinin İktisadî İstikbali	Prof. Dr. R. Nalbandoğlu	II	624
İstanbulda şehiriçi insan nakli meselesi ve Tramvay işçilerinin bugünkü durumu	Prof. Dr. Fındıkoğlu	II	
Garb Memleketlerinde İşçi Zümresinin Durumu	Ord. Prof. G. Kessler	III	1
İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele	Ord. Prof. Dr. A. İsaac	III	21
Sosyal Sigortaların Mahiyet ve Vazifeleri	Dr. Ekmel Zadil	III	36
Ücretler ve Fiyatlar	Prof. Dr. R. Nalbandoğlu	III	65
Çalışan Kadınların Durumu	Avukat Mediha Arai	III	84
Türkiye Sanayiinde İşçiyi Barındırma Problemi	Prof. Dr. A. Ali Özeken	III	103
İşçi Sendikalarının Mahiyeti ve Vazifeleri	Doç. Dr. Orhan Tuna	III	131

150 SOSYAL SİYASET KONFERANSLARININ UMUMİ FİHRİSTİ

Konferansın Mevzuu	Konferansçının adı	Cilt	Sayfa
İstismar Nazariyesi ve İşçi Sınıfı	Prof. Dr. Fındıkoğlu	IV	3
İş ve İşçi Bulma Hizmeti, Mahiyet ve Vazifeleri	Dr. Ekmel Zadil	IV	18
Türkiyede İçtimai Siyaset Meseleleri	Avukat Saffettin Pınar	IV	33
Türkiyede İş İhtilâflarının Tarihçesi ve Bu günkü durumu	Avukat Sedat Toydemir	IV	43
Liberalizm ve Sosyalizm	Ord. Prof. Dr. W. Weddigen	IV	67
Bugünkü Sovyet Sendikalarının Nazari ve Tatbiki Esasları	Prof. Dr. Orhan Tuna	IV	78
İzmirde İşçi Sendikaları Hakkında Sosyolojik Bazı Müşahedeler	Prof. Dr. Fındıkoğlu	V	3
Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı	Bedi Süngütay	V	24
İşçi ve İşveren Münasebetleri	Cemil Gider	V	33
İşçilerin Kâra ve Kararlara iştirak Hakları	Dr. Ekmel Zadil	V	41
İşçi Fırkaları ve Sosyal Demokrasi hareketleri	Prof. Dr. Orhan Tuna	V	62
Amerika Birleşik Devletlerinde Devamlı İş Temini Meselesi	Prof. Dr. W. W. Waite	VI	3
İşçi ve İşveren Münasebetleri	Şefkati Türkekul	VI	8
Almanyada İşçilerin İşletmelerin Sevk ve İdarelerine İştirakleri	Ord. Prof. Dr. S. Wendt	VI	12
Mesleki Yetiştirme ve İşçi Akademileri	Dr. Ekmel Zadil	VI	24
I.L.O. nun Tekstil İşçilerine Sağladığı Faydalar	Livio Costa	VI	39
İşçi Gözüyle İşçi ve İşveren Münasebetleri	Bahir Ersoy	VI	47
Amerikada Sendikacılık Hareketleri	Leo Schachter	VI	57
Memleketimizde Sendikacılık Hareketlerinin gelişmesi ve İşçilerimizin Sendikalaşması Meselesi	Prof. Dr. Orhan Tuna	VI	61
İşletmeler Dahilinde Beşeri Münasebetler	Robert E. Stone	VII	5
İngiltere Kömür Sanayiinde 1900-1950 Yılları Arasında İşçi ve İşveren Münasebetleri	Fuat Karayazıcı	VII	17

SOSYAL SİYASET KONFERANSLARININ UMUMİ FİHRİSTİ 151

Konferansın mevzuu	Konferansın adı	Cilt	Sayfa
Asgari Ücretler	Ord. Prof. Dr. H. Arndt	VII	33
Türk Sendikacılığının İnkişafına Mâni olan bazı sebepler	Bahir Ersoy	VII	41
Hayat Pahalılığı ve Ücretlerin Tayini	Doç. Dr. Haydar Furgaç	VII	51
Topluluklu İş İhtilâfları, hazırlanması ve yürütülmesi meseleleri	İlhami Coşkundeniz	VII	61
Sosyal Güvenlik Meselemiz	Doç. Dr. Cahit Talas	VII	84
Tütün Sanayiinde işçi gözü ile İşveren-İşçi Münasebetleri	Ali Serter	VII	100
Sendikacılık ve Siyaset	Prof. Orhan Tuna	VII	105
İşçi ve Sendikacıların Eğitimi	Dr. Ekmel Zadil	VII	122

Ek 3: 1946-1960 Yılları Arasında Sendikaların Çıkarttığı Süreli Yayınlar*

- *Cam İş* (İstanbul – Paşabahçe Cam İşçileri Sendikası yayın organı)
- *Demokrat İşçi Sesi* (Samsun)
- *Ereğli İşçi Postası* (Konya Ereğlisi 1951-1953-60 - Erbez Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası)
- *Eskişehir İşçi Postası* (Eskişehir 1953)
- *Faaliyet* (Ankara – Türk Harb-İş)[21]
- *Gayret* (Kayseri 1950-54 - Kayseri Tekstil İşçileri Sendikası organı)
- *Gece Postası (İkdam)* (İstanbul 1947- - E. Benice – Kemal Sülker)
- *Gün* (İstanbul 1946 Esat Adil Müstecaplıoğlu – TSP)
- *Güney İşçi Postası* (Adana 1952)
- *Hürbilek* (İstanbul - İstanbul İşçi Sendikaları Birliği)[22]
- *İstanbul Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası Haber Bülteni* (İstanbul 1954-56 – Kemal Türkler)[23]
- *İş ve İşçi* (1946)
- *İşçi* (Zonguldak 1952-53)
- *İşçi Davası* (İstanbul 1956 -Türkiye Müskirat Tütün ve Yardımcı İşçi Sendikaları Federasyonu)
- *İşçi Dünyası* (Ankara 1953-55)[24]
- *İşçi Gazetesi* (Ankara 1955-57)
- *İşçi Gazetesi* (İstanbul 1950-52-57)
- *İşçi Gücü* (İstanbul 1951-60 - Elektrik, Gaz ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası)
- *İşçi Haberleri* (Adana 1953-54 - Sümerbank ve Milli Mensucat Fabrikaları İşçileri Sendikası)[25]

---

* Arşiv ve diğer kaynaklarda listede yer alan yayınlar hakkında bulunabilmiş bilgiler dipnotlarda verilmiştir. Bazı yayınların ne sürede yayınlandığı hakkında bilgi bulunamasa da Milli Kütüphane kataloglarında yer aldığı için listeye alınmıştır.

[21] Kenan Durukan (Türk Harb-İş): "O tarihte sendika başkanı Çalışma Bakanlığı'ndan veya o dönemde parti kanalından sağladığı bir imkânla Faaliyet isminde bir dergi çıkarıyordu. İki veya üç sayı çıkarabildi." (Koç, 1999b: 86).

[22] Muzaffer Daysal (TOMİS): "Rebii Barkın, ben işbaşı yaptıktan sonra, 'bir gazete çıkaracağız', dedi. Hürbilek Gazetesi'ni çıkarmaya başladık." (Koç, 1999a: 97).

[23] Bu yayın hakkında bkz. (Yıldırmaz, 2017b).

[24] Bu gazete ile Türk-İş arasında bir çatışma söz konusuydu. *Türk-İş Haber Bülteni*'nin sayılarında bu gazeteyle polemik görülmektedir. Aynı şekilde ICFTU belgelerinde de bu konu hakkında bir değerlendirme olduğu görülmüştür. *İşçi Dünyası*'nı çıkaran sendikacılar daha bilgili ve kültürlü ve Miller da bunlarla iletişimde. Türk-İş bunları 'Moskova Uşağı' olmakla suçluyor. *İşçi Dünyası* editörü İbrahim Kutluk ile yaşanan polemiği ICFTU yetkileri İngilizceye bile çeviriyor. (ICFTU, Dosya No: 3018). *Türk-İş Haber Bülteni*'ndeki tartışma için Bülten sayı 2 ve 3. (KSA, Dosya No: 337).

- *İşçi Hakkı* (İstanbul 1951 - Kemal Sülker)
- *İşçi Postası* (Bursa 1954)
- *İşçi Sendikası* (Zonguldak 1947-89 - Zonguldak Maden İşçileri Sendika)[26]
- *İşçi Sesi* (Adana 1949 – Çukurova Mensucat İşçileri Sendikası)[27]
- *İşçi Sesi* (Bursa 1952 - Bursa Mensucat Sanayii İşçi Sendikası)[28]
- *İşçi Sesi* (İstanbul 1954-56 - İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası)
- *İşçi Sesi* (Samsun 1955-60)
- *İşçinin Sesi* (Eskişehir 1951-54 – DYF-İş)[29]
- *İşyolu* (Eskişehir – siyasi sendikal gazete)
- *Kilimli İşçi Postası* (Zonguldak 1951, 54)
- *Sendika* (İstanbul 1946 - Şefik Hüsnü - TSEKP)
- *Sendika Sesi* (İstanbul 1951 - Elektrik, Gaz ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası ve Ekmek ve Simit İşçileri Sendikası ortak yayını)[30]

---

[25] Fahri Akkaya, sendika başkanı: "Bu yıllarda 38 hafta süreyle İşçi Haberleri Gazetesi'ni çıkardık. 500-1000 tane basar dağıtırdık." (Koç, 1999a: 34).

[26] Görece güçlü ve üye sayısı daha büyük sayılara ulaşabilen sendikalar daha sürekli bir gazete yayıncılığı yapabilmektedirler. Zonguldak Maden İşçileri Sendikası 1 Mayıs 1958-30 Nisan 1959 tarihleri arasındaki XII inci devre çalışma ve faaliyet raporu'nda gazetenin masrafları hakkında tablo yer almaktadır (KSA, Dosya No: 431).

[27] (Akkaya, 2010: 160)

[28] Bursa Mensucat Sanayii İşçi Sendikası II. Devre Çalışma Raporu (1952): "Cemiyetimizin faaliyetlerini zamanında sizlere duyurmayı kendisi için mühim bir vazife bilen idare heyetimiz geçen devrede çıkarılmasına karar verilen (İşçi Sesi) gazetesini (8) inci nüshadan itibaren sendikaya mal edilmesini dördüncü oturumda aldı (31) sayılı kararla derpiş etmiştir. Bidayette büyük bir alaka toplayan gazetemiz, zamanla üyelerin lakaydisi karşısında yavaş yavaş trajını düşürmüş esasen her nüshasında zarar eden gazetemiz (36) ıncı oturumda alınan (202) sayılı kararla, (34) üncü nüshadan sonra maalesef intenmiyerek kapatılmıştır. Gazetenin zarar edeceğini çıkarmadan önce tahmin ve hesap etmiştik. Fakat yapacağı hizmetle bu zarara göğüs gerilmesini icabettiğinide hesaba katarak ve bu mesuliyeti omuzlarımıza yüklenerek, gazeteyi çıkarmağa karar verdik. (8) inci nüshaya kadar olan zararı, sendika başkanımız sineye çekmiş, (8) inci nüshadan sonraki zararda sendika tarafından karşılanmıştır." (KSA, Dosya No: 353).

[29] "Rıza Tetik'in önemli çabalarından biri, bir işçi gazetesi çıkartmasıydı. Sahipliğini ve yayın yönetmenliğini kendisinin üstlendiği İşçinin Sesi Gazetesi'ni 22 Eylül 1951 tarihinde Eskişehir'de yayınlamaya başladı. 15 günlük bu 'siyasi ve mizahi işçi gazetesi'ni 20 Aralık 1954 tarihine kadar yayınladı. Bu gazete, Eskişehir Sanayi İşçileri Sendikası'nın ve DYF-İŞ'in çalışmalarını kamuoyuna duyuruyor, çeşitli bölgelerdeki demiryolcuların bir araya gelmelerine katkıda bulunuyordu." (Koç, 1999a: 133).

[30] Bu yayının ortak olması diğerlerinden önemli bir fark yaratmaktadır. Bunun dışında yayın üzerinde daha sonra bir iç tartışma yaşandığı ve ortaklığın sona erdiği görülmektedir: Ekmek ve Simit İşçileri Sendikası 4.6.1951 tarihli toplantıda başkanın yaptığı konuşma: "Bu itibarı muhafaza etmek sizlere düşüyor. Sizlere düşüyor diyoruz. Çünkü, Tophanede bir

- *Sendika Yolu* (Nazilli 1948 – Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası)[31]
- *Sendikalı* (İstanbul 1952 – İstanbul Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçileri Sendikası)[32]

Şübe açılmasına karar verdiğimiz halde sırf mali imkansızlıklar sebebi ile bu şubenin yerini de bulduğumuz halde açamadık. Sizler aidatınızı muntazam ve tahsildarlarımıza müşkülat çıkarmadan vermiş olsa idiniz bizleri müşkül durumda bırakmamış olurdunuz. Biz sizlerin bu hareketlerinize karşılık yine yılmadık müşkülata uğrayan tahsildarlar işi bırakıp gitmelerine rağmen her türlü fedakarlığa katlanarak SENDİKA Sesi gazetesini sendikamızın öz malı olarak çıkarttık. Sendikamızın gazetesi derken yönetim kurulumuz iftiharla göğsünün kabardığını hissediyor. Çünkü İstanbulda hiçbir sendika henüz bu şerefe sahip olamamıştır. Fakat bizim bu fedakarlığı göstermemize sizlerin cehaleti sebep oldu. Arkadaşlar insanlar okumakla her eksiğini tamamlayabilir. Kültürü noksan cemiyetler hiçbir zaman kölelikten kurtulamazlar. İşverenler bizi istismar ediyorsa bilinki bu da bizim cehaletimizden ileri geliyor. Eğer biz menfaatimizin amma müşterek menfaatimizin ne olduğunu bilirsek o zaman hiçbir işveren bizim haklarımızı çiğneyemez. İşte gazetemiz bu maksatla, yani sizlerin iş hayatındaki bilginizi geliştirmek ferden dahi haklarınızı koruyabilecek hale gelebilmeniz için neşredilmektedir. Bu gazeteyi her üye almalı ve okumalıdır. Okuma bilmiyenler de okutmalı ve kendisi de okumağa çalışmalıdır. Köye gönderenler daha büyük hizmet yapmış olurlar. Mali durumumuzun yardıma ihtiyacı olduğunu hissettik, bu gayemizin devam için İstanbul Elektrik ve Motorlu taşıt işçileri sendikası ile neşriyat hususunda birleştik ve 2.ci sayımıza da onları ortak yaptık." (KSA, Dosya No: 367). İstanbul Elektrik ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası'nın 2 Eylül 1951-23 Mart 1952 arası faaliyet hesap raporları ile tahmini bütçe s: 16: "Üyelerimizi kültürel sahada geliştirmek ve sendikamızın faaliyetlerini resmi mercilere duyurmak, Efkarı umumiyeyi aydınlatmak arzusu ile çıkarmakta olduğumuz Sendika Sesi gazetesinin başka bir sendika ile müştereken çıkardığımız için bu sendikanın alaka göstermemesi üzerine ve imtiyazını da sendikamıza vermemesi sebebi ile ismini İşçi Gücü adile değiştirdik. Yeni çıkan İşçi Gücü gazetemizin daha mütekamil ve gayeye uygun olmasına çalıştık. İşçi arkadaşlarımızın gazetemizin yapmış olduğu bu hamleye gösterdikleri alaka her ne kadar memnuniyet verici isede gazetemizin daha sık ve daha büyük bir ebatta çıkması için işçi arkadaşlarımızın alakalarının artmasını arzu etmekteyiz. Gazetemiz idare hey'etine seçilen arkadaşların durmadan çalışmaları neticesi olarak temin ettikleri ilan vesaire yüzünden zarar etmemiştir. Sendikamızın faaliyeti kadar ehemmiyeti olan gazeteye işçi arkadaşlar layık olduğu kıymeti verirlerse haftada bir daha büyük ebatta ve bütün işçi ihtiyaçlarını karşılayacak şekil verilecektir." (KSA, Dosya No: 355).

[31] (Akkaya, 2010: 158)

[32] İstanbul Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçileri Sendika 1952-1953 devri 6. Genel Kurul Toplantısı s: 5-6: Arkadaşlar Gerek sendikamızın faaliyetlerini ve gerekse işçi arkadaşlarımızın ızdıraplarını efkarıumumiyeye dolayısile sizlere duyurabilmek için bir neşir organının vücuda getirilmesi ihtiyacını şiddetle duyan kurulumuz (Sendikalı) adı altındaki organımız olan gazeteyi çıkarmaya muvaffak oldu. Bu gazete haftalık bir defa olmak üzere ancak 26 sayıya kadar devam edebildi. Gazetemizin faydalarını yüksek heyetinizin de takdir etmiş bulunduğuna şüphe etmemekteyiz. Sendikamız için mutlak surette elzem olan gazetemizi üzülerek ifade ederiz ki ,hatta yüksek kurulunuzca da muaheze edileceğimizi bilmemize rağmen neşriyatı durdurmak lüzumunu hissettik. Şöyleki, bazı şube yönetim

- *Türk-İş Haber Bülteni* (1953 Türk-İş genel merkez)[33]
- *Türkiye Birlik* (1961-1962 – Kemal Sülker)
- *Türkiye İşçi Postası* (İstanbul 1953)
- *Vardiya* (Zonguldak 1947 – Türk Maden Başçavuşları Derneği)[34]
- *Yeni Hamle* (İstanbul 1952 - ? – TEKSİF)[35]

kurullarının da tesbit ettikleri veçhile gazetemizin okunmaması için bir takım menfi propagandalar yapılmıştır. Bu suretle satışı azalan gazete her sayısında sendikamıza 40-50 lira gibi maddi bir külfet yüklemekte idi. Bu yekunun günden güne kabarıp yükselmesi sebebiyle doğacak mesuliyeti daha fazla omuzlarımızda taşımak cesaretini kendimizde bulamadığımızı teessürle beyan ederiz. Takdir sizlere aittir." (KSA, Dosya No: 372).

[33] "Bu yıllarda TÜRK-İŞ Bülteni yayınlandı. Bültenin başyazılarını İsmail İnan yazıyordu. Belirli çevreler bültenin yayınlanmasından rahatsız oldular. "Emniyet, bülten çıkarılmadan bültendeki yazılardan haberdar olurdu." (Koç, 1999a: 71).

[34] "26 Haziran 1947'de ilk kez gerçek anlamda işçiler tarafından bir sendikal yayın çıkarılır: Vardiya. 'Sosyal, ekonomik konulardan bahseder işçi gazetesi' olduğu belirtilen Vardiya işçi ile ciddi gerilimler yaşayan maden başçavuşlarınca çıkarıldığı için sendikal basın açısından sorunludur." (Akkaya, 2010: 152)

[35] TEKSİF-Dokumacının Beyaz Kitabı, İstanbul, 1955, s: 35: "Federasyonun yayın organı olan 'Yeni Hamle' gazetesinin bugün için gayri siyasi olarak faaliyetinin devamına ve ilk fırsatta haftalık bilahare günlük olmasına, yalnız bu haftalık, günlük olma keyfiyetinin kongreden (s. 32) alının bir kararla değil, yayın işlerini organize edecek olan arkadaşların tekliflerile yönetim kurulunda tespitine ancak bugünkü şartlar içinde gazetenin günlük olmasının bir mahzur teşkil etmeyeceğine ancak satış meselesinin iyi organize edilmesine hatta 10 lira değerinde aksiyonlar çıkarmak suretile gazeteyi Tekstil ve Örme İşçilerinin malı haline getirerek satış imkanlarının arttırılmasına gazetenin daha iyiye gitmek suretile bugünkü halini biraz zarar dahi etse muhafazasına her sayıda hiç olmazsa yarım sütunluk bir yerin bir üye sendikaya tahsisine ve her sayıda yarım sahifenin bir üye sendikanın faaliyetine hasredilmesine, gazetenin Tekstil ve Örme Sendikalarının bulunduğu yerlerdeki muhabirlikleri işin buradaki sendika yönetim kurullarının tavzif edeceği arkadaşların vazifelendirilmesine ve evvelce muharrirlik için müracaat etmiş olanların bu sendikalara bildirilmesine, şartlar müsait olduğu takdirde ve imkan bulunursa uzun vade ile bir matbaa kurulmasına komisyonumuzca lüzum görülmüş ve bu hususlar karar altına alınmıştır." (KSA, Dosya No: 316).

KAYNAKÇA

Arşivler

ICFTU Archives (International Confederation of Free Trade Unions) Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (IISH)-Amsterdam. https://search.socialhistory.org/Record/ARCH00622

İİA (İsmail İnan Arşivi) Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (IISH)-Amsterdam.

KSA (Kemal Sülker Arşivi) Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (IISH)-Amsterdam. https://search.socialhistory.org/Record/ARCH01431

Diğer Kaynaklar

Abadan, N. (1955) "Parti ve Sendika Yayınlarının Yokluğuna Dair". *Forum*, 1 Mayıs, 17.

Ağralı, S. (1967) *Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

Akkaya, Y. (2010) *Cumhuriyet'in Hamalları İşçiler*. İstanbul: Yordam Kitap.

Amerikan Haberler Merkezi. (1952) *Amerikan İşçi Hareketinin Bir Tarihçesi*. İstanbul: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayınları.

Celep, B. (2015). *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı Hürbilek Gazetesi*. İstanbul: TÜSTAV.

Çelik, A. (2010). *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dallin, D. J. ve Nicolaevski, B. I. (1951) *Sovyet Rusya'da Mecburî Çalışma*. İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri Anonim Şirketi.

ICFTU (1952a) *Trade Unions in Turkey – Report on Mission for the International Confederation of Free Trade Unions*. (January-February). ICFTU, Dosya No: 3106.

ICFTU (1952b) *Report on Second Mission to Turkey , (24 August-15 September)*. ICFTU, Dosya No: 3016.

ICFTU (1955) *Micheal Ross, Report on Mission to Turkey 5-13, March 1955*. ICFTU, Dosya No: 3109.

ICFTU (1960) *Herman Patteet, Mission To Turkey – 2-10 August 1960*. ICFTU, Dosya No: 3016.

İİSB (1953a) *İzmir İşçi Sendikaları Birliği Faaliyet Raporu 1952-1953*. KSA, Dosya No: 436.

İİSB (1953b) *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1952-1953 Devresi 9 Aylık Faaliyet Raporu*. KSA, Dosya No: 369.

Kansu, A. (2006). "Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 'Sosyal Mesele' ve 'İçtimai Siyaset'", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce – Cilt 5 Muhafazakarlık,* 118-131. 126-127.

Koç, C. ve Koç. Y. (2001) *Türkiye Çalışma Yaşamı Kaynakçası*. http://www.yildirimkoc.com.tr/usrfile/1324174914b.pdf (15.1.2018).

Koç, Y. (1999a). *Türk-İş Tarihinden Portreler – Eski Sendikacılardan Anılar Gözlemler I*. Ankara: Türk-İş Yayınları.

Koç, Y. (1999b). *Türk-İş Tarihinden Portreler – Eski Sendikacılardan Anılar Gözlemler II*. Ankara: Türk-İş Yayınları.

Koç, Y. (2000). *Türkiye'de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar)*. Ankara: Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları.

Koçak, H. (2014a). *Camın İşçileri: Paşabahçe İşçilerinin Sınıf Olma Öyküsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, H. (Ed.) (2014b). *O Hep Sendikacıydı – Ziya Hepbir'in Yaşam Öyküsü*. İstanbul: TÜSTAV.

Liman-İş (1954). *İstanbul Liman ve Tahmil İşçileri Sendikası 1953-1954 Devresi Çalışma Raporu*. KSA, Dosya No: 375.

Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye – Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özden, B. A. (2011). *Working Class Formation in Turkey, 1946-1962*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Rapor. (1955). *İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun XX.ci Yılı Münasebetiyle Rapor (1934-1954)*. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayını.

Rose, J. (2002). *The Intellectual Life of the British Working Classes*. New Haven and London: Yale Nota Bene.

Sülker, K. (18/3/1951) "Fikren yorgun olan binlerce vatandaş ve kitap ihtiyacı". *Gece Postası*.

Sülker, K. (1955) *Türkiyede Sendikacılık*. İstanbul: Sendika Kültürü Serisi No.1.

Sülker, K. (1957) *On yılın hâtırası: 8.8.1947-8.8.1957*. İstanbul: İstanbul Şişe Cam Sanayi İşçileri Sendikası, Dizerkonca Matbaası.

Sülker, K. (20/3/1955) "Çalışma Vekaletinin Tavsiye Ettiği Dört Eser ve Avukat Orhan Başarı'nın Muvaffakiyeti". *Gece Postası*.

Sülker, K. (22/7/1951) "Vatandaşlar, okuyup yazma seferberliğinden bahsediyor". *Gece Postası*.

Sülker, K. (25/11/1952) "Kültürlü sendikacıların muhtaç olduğu yeni bilgiler ve imkanlar" *Gece Postası*.

TEKSİF (1953). *TEKSİF Federasyonu Çalışma Raporu 18/2/1952 – 4/8/1953 Devresi*. İstanbul: Faik Paran Matbaası.

Toprak, Z. (1996). 1946 Sendikacılığı, Sendika Gazetesi, İşçi Sendikaları Birlikleri ve İşçi Kulüpleri. *Toplumsal Tarih*, 31(Temmuz), 19-29.

TUİK. (2010) *İstatistik Göstergeler 1923-2009*. Ankara: TUİK Matbaası.

Tuna, O. (1948) "İsviçrede Sendikalar Matbuatı". *İş,* Cilt: 14, No: 85, 178-181.

Türk-İş (2013) *Türk-İş Yayınları Bibliyografyası (1952-2012)*. Ankara.

Türkler, K. (7 Ocak 1956). "Maskeler Düşünce". *İstanbul Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası Haber Bülteni*. Sayı 6.

Yıldırmaz, S. (2017a). *Politics and the Peasantry in Post-War Turkey: Social History, Culture and Modernization*. London: I.B. Tauris.

Yıldırmaz, S. (2017b). "İstanbul Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası Haber Bülteni ve Karikatürist (?) Kemal Türkler". *Toplumsal Tarih*. 286(Ekim), 82-87.